

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

BENEŠOV A BLÍZKÉ OKOLÍ ZA TŘICETILETÉ VÁLKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Josef Prchal

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 31. března 2014

.....

Chtěl bych poděkovat PhDr. Janu Kiliánovi, Ph.D. za odborné vedení, ochotnou pomoc a rady při zpracování své bakalářské práce.

Obsah:

Úvod	1
1. Pramenné a literární zdroje	2
2. Benešovsko na prahu třicetileté války	3
2.1. Spor o Vladislavice	3
2.2. Poměry majetkově právní	4
2.3. Rozsah panství do třicetileté války	7
3. Za třicetileté války	13
3.1. Třicetiletá válka – 20. léta	13
3.2. Náboženství	17
3.3. Povstání	19
3.4. Třicetiletá válka – 30. a 40. léta	21
3.5. Bitva u Jankova	24
3.5.1. Nová strategie	27
3.5.2. Bitva u Jankova ve slovesné tradici	28
3.5.3. Okolí Jankova po bitvě	31
4. Benešovsko po třicetileté válce	32
Závěr	35
Summary	37
Prameny a literatura	38
Seznam příloh	40

Abstrakt:

Ve své bakalářské práci se zabývám obdobím třicetileté války v Benešově a blízkém období. Mapuji poměry majetkové, sleduji vývoj celého konopištského panství. V době samotné války popisuji poměry na celém panství, zejména v samotném městě Benešově, které bylo opakovaně postiženo průchody i pobytem vojsk. Pozornost věnuji také jedné z významných bitev války, bitvě u Jankova.

Abstract:

In my work I deal with the period of the Thirty Years' War in Benešov and the near term. I have been mapping the property situation, tracing the development of the whole Konopiště estate. During the war itself describes the ratio of the entire estate, particularly in the city itself Benešov, who was repeatedly transit army. It draws attention to one of the major battles of the war, the Battle of Jankov.

Klíčová slova:

Benešov, bitva u Jankova, konfiskace majetku, Konopiště, rekatolizace, selské povstání, třicetiletá válka, vyplenění města

Key words

Benešov, battle of Jankov, confiscation of property, Konopiště, recatholisation, farmer uprisings, the Thirty Years War, plundered by the town

Úvod

Tématem bakalářské práce je Benešov a blízké okolí v době třicetileté války. Cílem práce je analyzovat dostupnou literaturu k danému tématu a popsat stav tohoto regionu na počátku konfliktu. Dalším cílem je se zaměřit na samotnou válku, zejména jak poznamenala tuto oblast, zda některá města či vesnice trpěla průchody vojsk, zda zažila plenění či další významné údaje. Na závěr je mým cílem zmapovat změny, které po válce nastaly. Práci dělím do několika kapitol. První je věnovaná pramenům a literárním zdrojům, z kterých jsem čerpal. Druhá kapitola popisuje situaci konopištského panství ještě před třicetiletou válkou. Zaměřuji se zejména na majetkové poměry vlastníků tohoto panství. Popisuji zde vlastnictví zejména Doroty Hodějovské a jejích potomků a také zánik vlastnictví tohoto rodu po pobělohorských konfiskacích. Zaměřuji se také na rozsah celého panství, jaké vesnice a vesničky k panství patřily, jaký byl jejich podíl na plnění poddanské renty. Zmiňuji zde také vleklý spor obyvatel Vladislavic s Arklebem z Kunovic a později i s jeho majetkovými nástupci.

Třetí kapitola je věnována výhradně období třicetileté války. Vzhledem k poloze města Benešova a celého konopištského panství se tu setkáváme s častými průchody vojsk. Setkáváme se také s častými požadavky na doplnění zásob a také pustošením zdejšího města. V další části kapitoly se věnuji náboženství, zejména obracení zdejších obyvatel na katolickou víru a také zmiňuji některá poddanská povstání. Další část kapitoly tvoří události z let 30. a 40., zejména pobyt švédských vojsk a další vyplenění města Benešova. Závěrečná část třetí kapitoly je věnována významné bitvě třicetileté války, bitvě u Jankova. Popisuji její průběh, zdůrazňuji její zvláštnosti a také hledám její odkaz ve slovesné tradici.

V závěrečné čtvrté kapitole přináším zhodnocení celého období války a zaměřuji se zejména na to, jaké stopy válka v této oblasti zanechala.

1. Pramenné a literární zdroje

Při sbírání podkladů pro svou práci jsem byl po první návštěvě archívu poněkud zděšen. Zdálo se, že nenajdu téměř žádnou vhodnou archivní pomůcku. Při hlubším pronikání do raně novověkých dějin tohoto regionu se nakonec ukázalo, že se přece jen nějaké ojedinělé pomůcky najdou. Ve fondu města Benešova mohou badatelé využít městská privilegia, zvláště hospodářského rázu, pocházející z let 1489-1822. Z období, které sleduji, tu bohužel mnoho písemností není, navíc se jedná spíše jen o neúplné, až torzovité dokumenty, které se však tématu třicetileté války netýkají. Dále jsou zde uloženy radní protokoly a manuály z let 1699-1850, knihy o zasedáních městské rady a obecního zastupitelstva, avšak až po r. 1850 a další knihy městské správy jako pozemkové knihy od r. 1527. Relativně dobře dochovaná registratura regulovaného magistrátu, hospodářské a účetní knihy, mapy a plány, protokoly obecního zastupitelstva a městské rady, obecní rozpočty, ovšem toto vše až z 18. a 19. století. Významným zdrojem potřebných informací se mi staly edice: *Prameny k dějinám třicetileté války Václava Lívy*, *Berní rula* v edici Marie Hassové a *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia* Josefa Polišenického.

Poněkud lepší situace dochovaných dokumentů je v pražském archívu. Vhodnou pomůckou pro zkoumání tehdejších poměrů je urbář konopišťského panství, jehož vznik byl připisován Dorotě Hodějovské nebo jejímu manželovi Přečovi a datován je do r. 1604. Urbariální záznamy se jednak týkají města Benešova, jednak venkovských míst, v obou případech udávají jména držitelů nemovitostí spolu s výčtem jejich povinností vůči vrchnosti. Pro Benešov se dochovala kniha kontraktů od roku 1559-1599, pozemkové knihy pro venkovské rychty se dochovaly až v sérii svazků založených roku 1609 a 1610, naštěstí jsou však v úvodních zápisech jednotlivých gruntů přepsané z knih starších, dnes neznámých.

Při studiu literatury jsem vycházel z děl renomovaných historiků, kteří se zabývali právě obdobím třicetileté války. Patří mezi ně Radek Fukala, Petr Klučina, Arnošt Klíma, či Peter Englund. Významným pomocníkem se mi stala díla regionálního historika Jiřího Tywoniaka, který byl zakladatelem Okresního archívu v Benešově a stal se významným průkopníkem historicko-vlastivědné práce na základě regionalistiky. Vyšel z amatérské éry vlastivědy a zasloužil se o její profesionalizaci. Byl také redaktorem regionálních sborníků, např. Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka, z kterých jsem také významně čerpal.

2. Benešovsko na prahu třicetileté války

Vývoj konopištského dominia včetně města Benešova v 17. století je možno rozdělit do dvou časových úseků, jejichž předělem byla třicetiletá válka se všemi neblahými důsledky. V prvním, kratším úseku se na panství setkáváme v podstatě s pokračováním v někdejších poměrech, které známe z údobí posledních Šternberků¹ a Arkleba z Kunovic. V úseku, který následoval po ukončení války, jež i do zdejšího kraje zasáhla velmi pronikavě už ve své první fázi a potom zaznamenala velké proměny v poměrech hospodářských i sociálních, můžeme sledovat za zcela jiné situace nesnadné a zdlouhavé úsilí o konsolidaci jak v panském hospodaření, tak i ve městě a na vesnici. Bylo to tím obtížnější, že se zdálo i za častého střídání majitelů, které účinnému napravování škod pomáhalo jen v některých směrech.

2.1. Spor o Vladislavice

Na počátku 17. století probíhal spor o Vladislavice, dnes Václavice. Jednalo se o spor, je-li vladislavický újezd skutečně zástavní královské zboží, jak pro to svědčily královské listiny, nebo dědičné zboží konopištské vrchnosti. Spor se však zcela nedokončil, a proto se k němu vrátím v pozdějším období. Na začátku roku 1602 byla místo soudního rozsudku uzavřena mezi prezidentem a radami královské komory na místě králově z jedné a Arklebem ze strany druhé zvláštní smlouva, podle které Vladislavičtí opět svůj zápas prohráli. Ve složité formulaci v ní stojí, že královský prokurátor obeslal Arkleba, aby předložil důkazy „na dědičné královské zápisné, totiž na Vladislavice, na onen čas městečko a již ves, kteráž nyní slove Václavice“, jakož i na ostatní vsi k ní příslušející. Sám pak u soudu prohlásil, že má na místě krále k týmž vesnicím „vejplatou i jinak právo a spravedlnost“. Arkleb však stál na svém, že tyto vesnice „*od starodávna na paměť lidskou k statku konopištskému náležely, dědičné byly, deskami zemskými se řídily a předešlí držitelé týchž dědin za dědictví jich užíval, takže král nemá právo jejich výplaty – ať je nechá v jeho dědictví zpupném a svobodném a upustí od jeho obeslání*“. A panovník skutečně Arklebovi vyhověl. S přihlédnutím k jeho věrným službám poručil, aby se upustilo od obeslání z výplaty i od královského práva na uvedené, a aby se uzavřela smlouva, podle které dá Arkleb císaři za jeho „právo a spravedlnost“ peněžní hotovost.²

¹ K tomu podrobněji POKLUDA, Zdeněk. Moravští Šternberkové. Praha 2012.

² TYWONIAK, Jirí. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 113.

Pro Arkleba z Kunovic bylo však dědičné získání vladislavického panství vítězstvím draze zaplaceným. Také on zřejmě zápasil s nedostatkem hotových peněz. Konopištské panství bylo zadluženo už za jeho předchůdců, on sám se zadlužil mimo jiné také při stavební obnově zámku. Domnívám se tedy, že zřejmě proto nemohl dodržet ani druhou splátku za Vladislavice. Snad není daleko od pravdy tvrzení, že právě pro tento nový dluh přišel nakonec o celé konopištské panství. V roce 1602 požádal zemský soud o komisionální prodej panství, na němž vázlo přes 86 tisíc kop grošů míšeňských. 18. října 1603 koupila panství Konopiště Dorota Hodějovská z Harasova za 110 tisíc kop grošů míšeňských.

2.2. Poměry majetkově právní

Nová majitelka, manželka zámožného rytíře Přecha Hodějovského z Hodějova (jeho otec Bernard držel sousední statky Tloskov, Netvořice, Ostroměř, Maršovice), si už předtím začala cílevědomě budovat nemovitý majetek ve zdejších kraji. Roku 1596 koupila statek Nedvězí, roku 1597 Benice (s tvrzí a poplužným dvorem). Roku 1606 si vyměnila s majitelem sousedního statku Týnec nad Sázavou Jaroslavem Velemyským z Velemyšlovsi dva poddanské grunty v Poděvúsích (dnes Podělusy) a kus borového lesa u týneckého hradu s přílehlou částí řeky Sázavy za ves Kostelec ležící pod jejím zříceným hradem Kostelec nad Sázavou (nyní Zbořený Kostelec), krčmu v Poříčí nad Sázavou a za mlýn na Sázavě, zvaný V Pěnkavech. Hned v příštím roce toto zaokrouhlování nemovitostí paní Dorota velkoryse dokončila koupí celého týneckého statku od téhož majitele – hrad Týnec, pivovar, poplužní dvůr, městečko Týnec, vesničky a ostatní příslušenství.³

Tak se najednou dostala značná část zdejšího kraje do rukou Hodějovských. A zdálo se, že tento stav potrvá, když váha rodiny rostla nejen majetkově, ale i společensky. Roku 1604 byl Přechech Hodějovský povýšen do panského stavu, velmi aktivně se účastnil veřejného dění, jako příslušník jednoty bratrské zejména při jednání o Rudolfův majestát. Po Přechechově smrti v roce 1610 se Dorota znovu provdala. Novým manželem se stal Jiří z Talberka na Jankově, ale zanedlouho zemřela. Stalo se tak 22. 11. 1613.

Testamentem z roku 1610 odkázala své statky synům Bernardovi mladšímu, Janovi Jiřímu, Přechechovi, Bohuslavovi a Adamovi. V případě jejich úmrtí před zůstavitelkou mělo dědictví

³ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. 1980. s. 197.

připadnout dvěma dcerám, Johaně, provdané za Viléma z Roupova na hradě Znojenském a Mladenovicích a Margaretě, provdané za Adama Budovce z Budova.⁴

V lednu 1614 se dědici Bernard a Jan Jiří uvázali jménem svým i na místě svých nezletilých bratrů v držbu dědictví, které si potom spolu s dědictvím otcovským rozdělili tak, že Bernard dostal Milevsko, Jan Jiří Lčovice a Česlice, Přech Konopiště a část Benešova, Bohuslav Benice, Nedvězí a část Benešova, Adam Týnec a také část Benešova. Po předčasné smrti Přecha (r. 1617) převzal jeho podíl Bernard.

O všechn pozemkový majetek však Hodějovští přišli v pobělohorských konfiskacích⁵. To byl jeden z dílčích důsledků habsburského vítězství. Zabavený majetek byl prodáván zejména prohabsbursky orientované katolické šlechtě, jak domácí, tak i cizí, a to zpravidla za zlomek skutečné ceny tohoto majetku. Hodějovští se všichni jako stoupenci jednoty bratrské velmi aktivně zúčastnili protihabsburského povstání. Bernard mladší Hodějovský byl za povstání vojenským komisařem a opatroval pro vojsko vojenské prostředky, podepsal konfederaci, volil Fridricha Falckého⁶ za českého krále. Pro tato obvinění byl 3. 11. 1622 odsouzen ke ztrátě dvou třetin svého jmění. Konfiskaci propadl jeho statek Konopiště s dvěma díly Benešova, statek Milevsko, polovina domu Hodějovských v Praze na Staroměstském náměstí, podíly na rodových statcích Čestice, Lčovice a Řepice i pohledávka za Adamem z Valdštejna. Z celkového jmění v hodnotě udané roku 1623 v částce 119 850 zlatých rýnských připadly královské komoře dvě třetiny, zbývající třetina byla ponechána z milosti Bernardovi. On z ní však dostal jen část.

Konopiště s dvěma třetinami Benešova, odhadnuté na 53 234 kop grošů míšeňských, koupil od komory v roce 1623 Albrecht z Valdštejna⁷ (za 65 000 zlatých rýnských). Statek milevský byl darován řádu premonstrátů. Zmíněná polovina pražského domu byla i s druhou polovinou, odňatou Bernardovu bratru Bohuslavovi, nakonec vrácena oběma bratrům.⁸

Bohuslav Hodějovský byl odsouzen v roce 1622 ke ztrátě třetiny jmění. Konfiskaci propadly jeho statky Benice a Nedvězí s dvěma díly Benešova, polovina domu Hodějovských v Praze, podíly na uvedených rodových statcích a ves Hostěradice, kterou koupil v roce 1620. Benice a Nedvězí s díly Benešova koupil také Albrecht z Valdštejna, polovina pražského

⁴ Tamtéž, s. 198.

⁵ K tomu podrobněji KNOZ, Tomáš. Pobělohorské konfiskace. Brno 2006.

⁶ K tomu podrobněji ČECHURA, Jaroslav. Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého. Praha 2004.

⁷ K tomu podrobněji JANÁČEK, Josef. Valdštejn a jeho doba. Praha 2003. PEKAŘ, Josef. Valdštejn 1630-1634. Praha 2008. POLIŠENSKÝ, Josef. KOLLMANN, Josef. Valdštejn. Ani císař ani král. Praha 2001.

⁸ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. 1980. s. 199.

domu byla vrácena. Další z bratrů Adam Hodějovský sloužil ve stavovském vojsku. Za to byl roku 1622 odsouzen ke ztrátě všeho jmění. Konfiskaci propadl jeho statek v Týnci s dílem města Benešova, jakož i podíly na rodových statcích. Týnec s dílem Benešova prodala komora opět Albrechtovi z Valdštejna.

Ke ztrátě všeho jmění byl za svou účast na vzpouře odsouzen také Jan Jiří Hodějovský, ačkoliv byl v době konfiskace již mrtev a jeho statky připadly z pozůstalosti již dříve bratrům a zvláště okázale byl pro svou účast na povstání odsouzen další člen rodu, Smil Hodějovský (syn Jana, který byl bratrem Přecha staršího). Protože byl členem české delegace, která sjednávala spojení se sedmihradským knížetem Bethlenem, a byl komorníkem krále Fridricha, byl již v dubnu 1621 kontumačně odsouzen ke ztrátě „hrdla, cti i statkův“, dán do klatby a jeho jméno přibito na šibenici. Poprava nemohla být provedena, protože Smil hned po bělohorské porážce ujel s králem z Čech, ale jeho statky Tloskov, Maršovice a Vlksice byly zabráný. V dubnu 1622 byly prodány Pavlu Michnovi z Vacínova za 50 tisíc zlatých rýnských.

Tento nový majitel panství byl, podle všeho, velkým přísluhovačem pobělohorských konfiskací. Ostatně brzy získal i další statky Hodějovských. V roce 1623 mu prodal Albrecht z Valdštejna statky Konopiště, Benice, Nedvězí a Týnec. Na tomto velkém statkovém komplexu vládl Michna až do své smrti v roce 1632. Všechny jeho statky pak postupně přešly na tři syny, Konopiště dostal Václav, Tloskov Jan. Opět pod jedním majitelem byla obě panství po smrti Jana Michny, kdy se jeho dědicem stal bratr Václav Michna. Protože neměl potomky, odkázal r. 1658 své statky Konopiště, Tloskov, Toužetín a Postoloprty Zikmundu Norbertovi Michnovi z druhé rodové větve. Po jeho smrti roku 1667 spravovala pozůstalé statky Zikmundova vdova Marie Alžběta, rozená Lažanská z Bukové, jako poručnice nezletilých dědiců, svých synů Karla Jiřího a Ferdinanda. Pro rostoucí dluhy musely být prodány již roku 1669 Tloskov a Postoloprty, navíc byl hledán zájemce o Konopiště, ale marně. Až v roce 1673 se podařilo prodat konopišťské panství Jiřímu Ludvíkovi hraběti ze Sinzendorfu. Po jeho smrti převzala správu panství roku 1682 vdova Dorota Alžběta, rozená kněžna ze Schleswicu, jako poručnice synů Kristiána a Filipa. Ti se pak po dosažení zletilosti rozdělili roku 1690 o dědictví tak, že Kristián dostal Postoloprty a Filip Konopiště. Hned v příštím roce se opět vše dostalo jedinému majiteli, když Kristián zemřel v boji proti Turkům a jeho dědicem se stal Filip. Zadlužené statky však dlouho neudržel. Už v roce 1692

musel Postoloprty prodat, a když ani to nepomohlo, ztratil roku 1701 i Konopiště, které koupil František Karel Přehořovský z Kvasejovic.⁹

2.3. Rozsah panství do třicetileté války

V tržební smlouvě z 18. října 1603, kterou koupila konopištské dominium Dorota Hodějovská, je udán jeho rozsah jen zhruba výčtem dominikálních objektů i poddanských míst s některým jejich příslušenstvím. Srovnáním se stavem v roce 1569 včetně změn v roce 1571 můžeme konstatovat pouze tyto rozdíly. V konopištském podhradí je uvedena „porážka“, navíc pak pazderna. Ke čtyřem poplužním dvorům přibyl nově dvůr radíkovický. Panských mlýnů se vypočítává šest: pod zámkem Konopištěm, Handlovský, Havlovský, Brodecký při Sázavě, Sladovej pod Benešovem a v Nespekách s pilou.¹⁰

Při výčtu míst je pro poznání jejich rozsahu významné rozlišení, zda k panství patřila celá nebo jenom dílem. Uveden byl i počet pustých usedlostí a některé příslušenství. Vzhledem k velkým odlišnostem od stavu v roce 1569 alespoň uvádím příklady:

c-celá ves, d-díl, dv- jen jeden kmecí dvůr, p-pouстка, pk-podací kostelní

Benešov – celý, pk, Kozmice – c, pk, Všesvaky – dv, Vlkov- c, Žiňany –d, Jírovce – c, 3p, Semovice – d, 2p, Hůrka – dv, Jarkovice – c, p, Tožice – dv, Podhájí –d, Myslice – d. Ostatní příslušenství dominia je v tržební smlouvě udáno jen všeobecně, jako platy stálé a běžné, krčmy, dědiny, luka, lesy, háje, porostliny, rybníky větší i menší, nasazené i pusté, se sádkami, řeka Sázava s oběma břehy, potoky, poddanská renta naturální apod.¹¹

Do 17. století tedy bylo konopištské dominium jako dosti koncentrovaný celek. Patřila do něho vedle starobylého jádra (Konopiště a Benešov s částí nejbližšího okolí) ještě zboží dvou pustých hradů (Kostelec nad Sázavou včetně vladislavického újezdu, Kožlí) a příslušenství – celé nebo dílem- některých bývalých statků vladyckých (např. Chvojinek, Kozmice, Poříčí, Petroupim). Ovšem proces koncentrace půdy tehdy ještě dokončen nebyl, jak o tom svědčí řada rozdělených vsí. Zato byl už položen vhodný základ k režijnímu hospodaření vrchnosti, jak ukazují poplužní dvory i jejich příslušenství.

Vhodnou pomůckou pro zkoumání tehdejších poměrů je urbář konopištského panství¹², jehož vznik byl připisován Dorotě Hodějovské nebo jejímu manželovi Přechovi a datován je

⁹ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 118.

¹⁰ Tamtéž, s. 118.

¹¹ Tamtéž, s. 119.

¹² SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopištského panství. 1584-1922.

do r. 1604. Urbariální záznamy se jednak týkají města Benešova, jednak venkovských míst, v obou případech udávají jména držitelů nemovitostí spolu s výčtem jejich povinností vůči vrchnosti. Pro Benešov se dochovala kniha kontraktů¹³ od roku 1559-1599, pozemkové knihy¹⁴ pro venkovské rychty se dochovaly až v sérii svazků založených roku 1609 a 1610, naštěstí jsou však v úvodních zápisech jednotlivých gruntů přepsané z knih starších, dnes neznámých.

Prohlédneme-li bedlivě záznamy o držitelích domů v Benešově, můžeme i tam učinit závěry, i když není k dispozici pozemková kniha. Stačí použít několik přípisků, které po straně rukou písaře odlišného od autora celého urbáře doplňují záznamy. Jeden z doplňků se například týká prodeje půl lánu v roce 1604, text v urbáři tedy zřejmě vznikl před doplněním. Dvě opravy ve stavu držby se týkají roku 1602. Lze tedy usuzovat, že urbář z roku 1604, dostal toho roku patrně jen desky, vnitřek svazku může být i starší.¹⁵

Výčet dominikální části konopišťského panství, jak ji zachytil urbář, je stručný, ale i tak dobře informuje. Nenalezl jsem tu příliš dat o vlastním panském sídle, hradu Konopišti. Více údajů je spíše o jeho bezprostředním okolí. Tak byla přímo v „ohradě zámku“ kovárna, porážka, pivovar a sladovna a krčma. Další krčmy byly v Kozmicích, ve Vlkově, Petroupimi, Jírovicích, Chvojně, Tismi, Neštětících, Černíkovcích, Chvojínku, Oušticích, Všetících, Krhanicích, Městečku, Peceradech, Úročnici, Krusičanech, Václavicích a Nespekách. Krčmy v Těptíně a v Čakovicích byly podle zvláštní smlouvy dočasně postoupeny ke zboží kamenickému.¹⁶

Při zámku byla ještě cihelna a vápenice. Mlýnů bylo na panství pět: pod zámkem (4 kola mouční a stupníky, nově vystavěný, krytý taškami, při něm pila a vodní stroj), Hanzlovský (3 kola mouční, 1 stupní, olejnice s kolem), Havlovský, Brodecký na Sázavě, Sladový pod městem. Také poplužních dvorů bylo pět: Podzámecký, Poměnický, Ondřejovský, Radíkovský, Chvojenský. Bližší data zde uvedená nejsou. Pouze u ovčínů, byly dva Poměnický a Ondřejovský, je zmínka o celkovém počtu dobytka ovčího, kde se přes zimu přechovávalo do půl třetího tisíce zvířat. Zato jsou jmenovitě vypočteny louky patřící ke dvorcům i ovčínům, těch bylo rovných 40. Navíc je tu zachyceno dalších 15 luk při vesnicích, z kterých se bralo seno podle potřeby ke dvoru nebo k ovčínu. Zahrad je vykázáno 16,

¹³ SOA Praha. fond Velkostatek Konopiště. Kniha kontraktů.

¹⁴ SOA Praha. fond Velkostatek Konopiště. Pozemkové knihy. 1609-1610.

¹⁵ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

¹⁶ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

štěpnice 4 a jedna chmelnice blízko pivovaru.¹⁷

Z vodních toků a nádrží je třeba uvést jednak řeku Sázavu a dále 15 potoků, jednak řadu rybníků na násadu, na tření a 4 sádky. K vrchnostenským právům náleželo ještě šestero kostelní podací: v Benešově, Kozmicích, Chvojínku, Chvojna, Chrástu a ve Václavicích.

Pokud jde tedy o poměry poddanské, demografické a sociální diferenciaci, můžeme si o poměrech panství na konci 16. a počátkem 17. století udělat lepší představu než podle torzovitých dat z opisu urbáře z roku 1569. Máme tu totiž k dispozici data nejen pro obyvatele městské, ale i pro vesnické. K panství patřilo město Benešov a 51 dalších míst (vsí, poddanských lokalit, jako kmetčí dvory, samoty a mlýny), zařazených do 16 rychet. V Benešově se udávalo 231 osedlých.¹⁸

V uvedeném rozsahu se paní Dorota Hodějovská snažila udržet své dominium mimo jiné také při novém pokusu Vladislavických uplatnit svá stará práva. Jak již bylo vylíčeno, byla jejich práva už dávno z nejvyššího rozhodnutí zrušena. Ale po devíti letech od vystřídání majitelů Konopiště čteme o nových neshodách týkajících se vladislavického újezdu. Začátkem srpna roku 1612 se obrátili rychtáři a konšelé městečka Vladislavic k císaři Matyášovi se stížností na Dorotu Hodějovskou, že je „stěžuje proti privilegiím a obdarováním jich“ mnohými neobyčejnými robotami a že jim odňala obecní pozemek, nějaká luka, les a rybníky. Je zajímavé, jak tvrdošijně lpěli na svých výsadách, ačkoliv byly už před deseti lety prohlášeny za neplatné.

V odpovědi na stížnost použila Dorota Hodějovská proti poddaným argumentu komise z roku 1600, které ještě dále rozvedla. Říká, že jde vlastně o podvod. „Já žádní městečko Vladislavě, Auročné Lhoty, Lačnice a Sobolní Lhoty v držení a užívání nejsem a ty obdarování, o nichž se v té suplice zmínka činí, na tyto lidi poddané se nevztahují, oni k nim žádného práva nemají a jich nikdy v držení a užívání nebyli,“ prohlásila o tom rezolutně. Ostatně o stejnou věc se prý pokusili již za Arkleba z Kunovic a byli odmítnuti. Z toho vyplývá, že se stavějí proti rozhodnutí panovníka, proti smlouvě z roku 1602. Úmyslně se pozdvihli proti své vrchnosti. Celé jejich jednání odporuje ustanovením zemského zřízení, zasluhují proto trestu a zvláště by měli být potrestáni ti, kdo je podněcují.¹⁹

¹⁷ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

¹⁸ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

¹⁹ PROCHÁZKOVÁ, Eva a kol. Benešov. Benešov 1998. s. 45.

Dříve než se mohlo jednat o Dorotině odpovědi, dostala se k císaři další suplika s novými stížnostmi na konopištskou vrchnost. Opakuje se v ní stará bolest: delegáti, kteří podali v Praze stížnost, byli z rozkazu Doroty Hodějovské při zpáteční cestě zajati a uvězněni, druhá jejich část, která v Praze zůstala, aby urgovala úspěšné vyřízení případu, se nyní zdráhala vrátit. Proto adresována k panovníkovi prosba o zastání, aby byli propuštěni z vězení a mohli volně obhájit svou věc.

Panovník se však zcela přiklonil na stranu paní Doroty. Její posudek situace a zejména návrh na těžké tresty pro předáky byly schváleny, od trestů bylo zatím upuštěno. Zato bylo poddaným přísně poručeno, aby se vrátili domů a poslouchali vrchnost „pod skutečným a neprominutelným na hrdlech trestáním“. Stížností na odnětí některých pozemků měla vyšetřit zvláštní komise, složená z okolních šlechticů. Její relace, podaná začátkem listopadu 1612 vyzněla většinou také proti stěžovatelům. Za pravdu jim bylo dáno pouze ve věci přihrazení částí obecního pozemku a částečně i ve věci nebyvalé roboty.²⁰

Relace komisařů panovníkovi o výsledku jednání byla posledním aktem v dlouholetém zápasu obyvatel vladislavického újezdu o uplatnění starých výsad, v marném zápasu o staré svobody. Přesto se ještě jednou vynořila otázka vladislavického statku. Bylo to po bitvě na Bílé hoře²¹, kdy se kapitula u Všech svatých pokusila využít konfiskace konopištského panství k získání vladislavického újezdu. Protože však Konopiště měl posléze císařův oblíbenec Pavel Michna z Vacínova, který se nehodlal Vladislavic vzdát, dostala kapitula v roce 1623 jako náhradu statek Chotec u Zbuzan. A tak zůstaly Vladislavice už definitivně v konopištském dominiu.²²

V údobí, kdy vládla na Konopišti paní Dorota Hodějovská, došlo také k významným stavebním změnám starého hradu. Nové sídlo zámožné majitelky mělo důstojně reprezentovat hospodářskou i společenskou pozici rodiny. Došlo proto k částečné přestavbě gotické pevnosti, kterou hrad představoval. Tím byly vlastně dokončeny úpravy, které tu nouzově po požáru provedl Arkleb z Kunovic. Hradní palác na horním nádvoří byl adaptován, dostal vnější arkádovou komunikaci a komnaty za kaplí renesanční klenbu se štukovými ozdobami. Podstatnější změny nastaly v severní části předhradí, kde byla dokonce zbořena stará ohradní zeď, aby se získalo dostatečně velké staveniště pro novou dvoupatrovou budovu, určenou k hospodářskému provozu, byla tedy postavena částečně do parkánu. Změněno bylo také západní průčelí, ve kterém byla stará vstupní brána nahrazena novým širokým vstupem, nad

²⁰ Tamtéž, s. 46.

²¹ K tomu podrobněji KAVKA, František. Bílá hora a české dějiny. Praha 1962.

²² PROCHÁZKOVÁ, Eva a kol. Benešov. Benešov 1998. s. 46.

nímž deska se znaky stavebníků Přecha a Doroty Hodějovských dodnes dokumentuje přestavbu.²³ Snad byly při této přestavbě rovněž ubourány západní věže, které pak v horní části dostaly polygonální tvar. Hlavní přestavba byla provedena v letech 1604-1605, jak to dokumentují monogramy stavebníků s letopočtem. Základní písmeno H, tj. Hodějovský, bylo doplněno ještě předložkou Z, aby byl zároveň naznačen přídomek z Hodějova i z Harasova. Písmena P a D vkomponovaná do H naznačují křestní jména Přecha a Doroty – obou stavebníků.²⁴

Vrchnostenské příjmy z panství představovaly především jednotlivé položky tzv. poddanské renty. Z měst i z venkova činila na poddanském úroku v penězích úhrnem ročně 550 kop 30 grošů, k tomu ještě 609 slepic. Na rentě se podílelo i samotné město Benešov.²⁵

V urbáři jsou zachyceny i různé jiné peněžní platy z konkrétních nemovitostí, jako ze zahrady či chmelnice (po 5 groších na sv. Havla), z domu a zahrady (10 grošů), z polí a políček. Jsou tu i doklady o osvobození půdy od platu a roboty, ale to jen výjimečně. Platy běžné známe z urbáře z roku 1569 a podle dalšího urbáře (1595-1604) si můžeme tyto informace dále rozšířit. Šlo o nejrůznější povinnosti, např. povarné, šenkovní, z krámů masných, ouhonné, od pekařů atd.²⁶

Na rozdíl od vesnic, kde jsou v urbáři vykázány četné poustky, celkem 61 proti 238 osedlým gruntům, udává se ve městě Benešově jen jediná při 232 osedlých domech. Dokazuje to, jak město již tehdy přitahovalo obyvatele. Už v roce 1569 bylo tu vedle sousedských domů s lánovou půdou (46 s 48 lány) a domů řemeslníků (119) s půdou zvanou jitra ještě 59 domků bez půdy. K tomu je třeba přidat několik domků bez polí postavených na pozemcích patřících institucím církevním, faře, klášteru. Kromě zájmu o domy byl tehdy i určitý „hlad“ po půdě, ovšem jen u obyvatel ve městě.²⁷

Na vesnicích byl podobný zájem o nová obydlí značně menší. Známe jen šest případů, které zaznamenal urbář: chalupu vystavěnou Martinem Čuříkem z Tismě v Úročnici při gruntu Václava na Žabově, dvě chalupy postavené na občinách v Krusičnanech a tři chalupy postavené ve Václavicích. Jedna z nich byla postavena „na drnu“ a patřila Šimonu Judovi a další patřily Janu Žákovi a Matěji Hauserovi.²⁸

²³ Viz Příloha č. 1.

²⁴ PROCHÁZKOVÁ, Eva a kol. Benešov. Benešov 1998. s. 50

²⁵ Viz příloha č. 2.

²⁶ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopištského panství. 1584-1922.

²⁷ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopištského panství. 1584-1922.

²⁸ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopištského panství. 1584-1922.

Dorota Hodějovská získala v roce 1606 ke svému panství od týneckého zboží ves Kostelec (nyní Zbořený Kostelec), krčmu v Poříčí nad Sázavou a mlýn Pěnkavy. V peněžních a naturálních příjmech vrchnosti šlo také o významný přírůstek.²⁹

Přikupování selské půdy ke dvorům v této oblasti, kde pozemků, jak je ze všech údajů zřejmé, byl dostatek, zdá se být paradoxní. Setkáváme se však s tím nejen na Konopišti, ale i na Komorním Hrádku, Ledči nad Sázavou, Vysokém Chlumci a jiných panstvích této oblasti. Ukazuje se, že vrchnosti tak získávaly především lepší pozemky – úrodnější části starých plužin - výhodně položené poblíž dvora a panských polí apod. Zřejmě to bylo výhodnější než planění nové půdy proto, že okrajová půda nebyla tak úrodná. Proto též vrchnosti často tuto horší půdu vyměňovaly za lepší selskou.

²⁹ Viz příloha č. 3.

3. Za třicetileté války

V roce 1618 skončila také pro Benešov a Konopiště poměrně dlouhá doba prostá válečných hrůz. Nastalo období vnitřního neklidu, nejprve český protihabsburský odboj, potom i s válečnou ofenzívou, která byla brzy ukončena bělohorskou porážkou a potrestáním odboje. Pak nastaly konfiskace majetku protestantské šlechty, násilná protireformace a emigrace. To vše bylo zatím jenom prvním jednáním v tragédii války, která po třicet let pustošila mnoho zemí střední Evropy. Těchto hrůz nezůstal ušetřen ani zdejší kraj.

O aktivní účasti majitele konopišťského panství Bernarda Hodějovského v protihabsburském povstání jsem se již zmiňoval v kapitole o poměrech majetkově právních. Do jaké míry se odrazily tyto události v denním životě poddaných, o tom přímé zprávy nejsou. Z doložených zpráv o vojenské situaci mohu usuzovat, že zejména město Benešov, vzhledem ke své poloze při důležité cestě z Prahy na jih, prožívalo vše, co bylo spojeno např. s tažením vojenských oddílů intenzivně, tj. zejména s nepříjemným odrazem na potíže zásobovací.

3.1. Třicetiletá válka – 20. léta

Již od června 1618 protáhlo Benešovem šest praporců stavovského vojska, které bylo posláno z Prahy k Českým Budějovicím. V následujících měsících byli i na zdejším panství verbováni žoldnéři pro stavovské vojsko, jehož vrchní velitel Matyáš Thurn měl zatlačit císařské vojsko, které proniklo z Rakous přes Jindřichův Hradec až k Pelhřimovu, tento úkol se podařilo splnit.

Velké změny přinesl rok 1619. Za české vojenské ofenzívy na Moravu podnikala císařská vojska v červnu nájezdy od Záblatí až k Benešovu. Thurnovo vojsko bylo koncem června v Táboře, odtud do poloviny srpna dorazilo do Miličína a pak za Vltavu proti císařským. To už byla v červenci podepsána zbrojná konfederace a 26. srpna zvolen králem Fridrich Falcký. Volby tohoto kandidáta jednoty bratrské se zúčastnil také Bernard Hodějovský, rovněž stoupenec jednoty bratrské. Od nového krále potom přijal funkci vojenského komisařem a mustrmistra. Ještě významnější úkoly plnil Bernardův bratranec Smil Hodějovský jako královský komorník a zejména, spolu s profesorem Janem Jesseniem z Jesenného a právníkem Samuelem Ješínem z Bezdězce, působil jako vyslanec českého krále ke knížeti

sedmihradskému Gabrielu Bethlenovi při vyjednávání o vojenském spojení.

V roce 1620 se stupňovaly vojenské akce. Králi Fridrichovi měly také pomoci oddíly anglické. Nejprve byly v Horní Lužici, kde si na jejich pobyt stěžovali hornolužičtí stavové. Král Fridrich jim vyhověl tím, že anglický pluk bude odveden do Čech. 31. července informovali nejvyšší čeští zemští úředníci Thurna, že pluk je už na pochodu, z Lysé nad Labem potáhne přes Hrádek nad Sázavou (nyní Komorní Hrádek), Benešov a Milevsko na Písek.³⁰

Konkrétně se k tomu v Lívovi píše: „*K Anhaltovi byl vyslán královský vojenský sekretář Jan Knot s instrukcí, jejíž kopie jest připojena. Pisatelé zatím vynakládají nejvyšší úsilí na opatření peněz a doufají, že se jim do čtrnácti dnů podaří sehnati prostředky na zaplacení dvouměsíčního žoldu. Anglický pluk jest na pochodu a dorazí pozítří do Lysé, odkud potáhne přes Hrádek n. Sázavou, Benešov a Milevsko na Písek, kde mu adresát přikáže, kam se má dále odebrat. Jeho zásobování cestou bude s urychlením zařízeno. Slezané byli naléhavě a s upozorněním na nebezpečí hrozící Hor. Rakousům vybidnutí, aby neprodleně vypravili celou konfедераční pomoc.*“³¹

Hlavní přitom byla otázka zásobování vojáků. To se týkalo nejen majitelů panství, ale především poddaných v postižených místech. Jiným oddílem, který tehdy procházel zdejší krajinou, bylo 1200 pěšáků výmarského knížete Viléma. Václav Líva zaznamenává část cestovního partikuláře Jindřicha z Pentzigu a Erasma Hirschbergra z Königshainu, komisařů ustanovených k provázení 1200 pěšáků knížete výmarského: „*11. července odchod z Turnova, téhož dne příchod do Jičína, kde čekali do 21. července na další rozkazy. 21. Jičín-Kopidlno, 22. Kopidlno-Poděbrady, 23. Poděbrady-Kolín, 24. odpočinek v Kolíně, 25. Kolín-Hrádek, 26. Hrádek-Uhlířské Janovice, 27. Uhlířské Janovice-Kácov, 28. Kácov-Křivovsoudov, 29. Křivovsoudov-Pacov, 30. Pacov-Černovice, 31. Černovice-Soběslav, 1. srpna Soběslav-Týn nad Vlt., odkud nastoupen 2. zpáteční pochod, 2. Týn-Tábor, 3. Tábor-Benešov, 4. Benešov-Praha, kde 5. Odpočinek, 6. a 7. návrat do Turnova.*“³²

Kromě potravin hrála velkou roli také otázka doplnění osobního stavu krajských jízdních praporců i pěchoty. Král Fridrich proto vyzval 25. srpna 1620 oba hejtmány Kouřimského kraje Bernarda z Hodějova a Jindřicha Hlaváče z Rojenic, aby v kraji zařídili potřebné. Pro posouzení vážnosti situace je zajímavý i dovětek králova rozkazu: „Poněvadž nynější

³⁰ POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). *Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia*. Praha 1971. s. 98.

³¹ LÍVA, Václav (ed.). *Prameny k dějinám třicetileté války 1618-1625*. Praha 1951. s. 70.

³² Tamtéž, s. 73.

hotovost jest určena jen k obraně země, nechť všichni obyvatelé splní podle své nejvyšší možnosti svou vlasteneckou povinnost.“³³

Dále se v Lívovi uvádí: „26. září 1620 Karlovi Mrackému na Pyšelích. Král odjede příští pondělí do pole a bude v Pyšelích noclehovat. Adresát nechť pro něho připraví několik pokojů a zásobí se vikuáliemi.“³⁴

K 29. září čteme: „Včera na noc přijel do Pyšel, kde mu byl odevzdán list knížete Anhaltsa se zprávou, že se nepřítel opět hnul a míří na Písek, pročež se česká armáda položila u Tábora. Král dnes zůstane na Konopišti a poroučí adresátům, aby dali vystavět u Zbraslavě lodní most s pomocí Pražanů, jimž bude zajisté milejší, aby byl dále od města, kdyby snad mělo dojít ke srážce s nepřáteli. Dále ať se postarají o zásobení Prahy i ležení u Tábora moukou a jinými vikuáliemi.“

30. září místodržící informoval: „Dnes o půlnoci hodlá vyjet k Sedlčanům, v jejichž blízkosti se armáda přepravuje přes Vltavu, aby překážela nepříteli, který zanechav Písek stranou, táhne k Miroticům. Jak kníže z Anhaltu oznamuje, trpí armáda již čtvrtým dnem nedostatkem chleba. Místodržící nechť nařídí Pražanům, aby hned dopravili k Sedlčanům rozličný proviant a zvláště chléb a mimo to dali napéci jistý počet sucharů a rovněž odeslali za armádou.“³⁵

Z Konopiště ještě odešel jeden list z 30. září prezidentovi čes. komory Kryštofovi Harantovi. Zprošťuje ho povinnosti účastnit se osobně hotovosti, aby se mohl plně věnovati komorním záležitostem.³⁶

V archivech se dochovaly ještě jiné dva důležité panovníkovy listy psané na Konopišti: z 29. září Ladislavu Velenovi ze Žerotína ohledně půjček od moravských stavů dolnorakouským stavům a uherskému králi, o případné pomoci Moravanů českému oddílu, o setkání s uherským králem na Moravě a společném s ním tažení proti nepříteli, z 30. září purkmistru a radě města Tábora ohledně případné návštěvy Tábora spolu s moravským vojskem. Konopiště opustil král Fridrich až 1. října a se svým doprovodem odjel do vojenského tábora u Zbenic, kde ho již čekal vrchní velitel vojska Kristián z Anhaltu s Thurnem a generálem Jiřím Hohenlohem.³⁷

Po bitvě na Bílé hoře (8. listopadu 1620) a útěku krále Fridricha dolehly těžké rány nejen na rodinu Hodějovských, ale i na zdejší krajinu. Krátce po bitvě se přihnali císařští spojenci,

³³ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 125.

³⁴ LÍVA, Václav (ed.). Prameny k dějinám třicetileté války 1618-1625. Praha 1951. s. 261.

³⁵ Tamtéž, s. 478.

³⁶ Tamtéž, s. 481.

³⁷ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 125.

polští kozáci, a vypálili Poříčí nad Sázavou a Ledce, poplenili i Benešov. Tuto neblahou situaci zachytil ve svých přípiscích v Postile Petra Chelčického svědek Adam Hodonínský, který byl tehdy ve službách Hodějovských na Konopišti: „...*takový lid nevážný, nic dobrého nebylo, tak zebrali statky... lid mordovali, mučili, panenství zneužívali, jak ženský tak i mužský pohlaví zajímali a s ním, jak se jim dobře líbilo, sou prováděli a činili. Tak v Benešově sou pálili, jak stodol s vobilím a krámy, maso a chléb...jest všeho v počtu 62. Což se stalo den svaté Kateřiny léta 1620.*“ Zničení tolika domů v Benešově znamenalo pro zdejší měšťany jistě velkou ztrátu, oběti na životech však neznáme. Podobně tomu bylo v celé krajině od Zbenic až k Vltavě, která byla vyplněna oddíly uherskými. Vítězné císařské vojsko protáhlo Benešovem už 20. listopadu s několika těžkými děly na cestě k Táboru, kde vzdorovala posádka vítězi ještě delší dobu. V příštím roce byl Benešov postižen novou pohromou, velkým požárem.³⁸

S dalšími vojenskými oddíly, které tudy procházely a vyjídaly Benešov a jeho okolí, se setkáváme už začátkem dubna 1622. Šlo o španělské vojáky, totiž Diggerův pluk a šest setnin Cosseho, které měly být dovedeny do Žateckého kraje. 1. dubna vojáci dorazili do Neustupova, kde museli zůstat několik dnů, protože nebylo možno splnit původní plán, aby se přepravili přes Vltavu a pokračovali nejbližší trasou. Proto museli je jejich nadřízení komisaři vést Neustupovem na Votice nebo jinou příhodnou cestou, aby vojáci za den dorazili do Benešova.³⁹

V Lívovi se k tomu dočteme: Zpráva byla určena Heřmanovi Černínovi z Chudenic. „*Poněvadž není možno první část španělského lidu přepravit přes Vltavu, souhlasí, aby oddíly byly vedeny přes most u Poříčí nad Sázavou a dále na Benešov. Viděl by ovšem rád, aby Španělé setrvali ještě několik dní ve svých nynějších kvartýrech, by mohl být v místech, jimiž potáhnou, přichystán proviant. Druhým komisařem se ustanovuje Zdeněk Vratislav, do jehož příchodu nechť adresát drží vojáky na uzdě a nedopouští, aby páchali násilností.*“⁴⁰

Po konfiskaci statků Bernarda Hodějovského a jeho druhů v listopadu 1622 získal Konopiště nejprve Albrecht z Valdštejna a od něho 22. února 1623 Pavel Michna z Vacínova. Téhož roku s v Benešově opět setkáváme s vojenskými oddíly. Představitel císařské moci v Čechách Karel kníže z Lichtenštejnu vytkl 4. listopadu císařskému nejvyššímu Martinu Donu de Huerta, že při svém tažení s dvěma Marradasovými praporci se neubírá k armádě přímou cestou: Bylo mu oznámeno, že se adresát ubytoval se svou kompanií ve městě

³⁸ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim, 1980. s. 211.

³⁹ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 126.

⁴⁰ LÍVA, Václav (ed.). Prameny k dějinám třicetileté války 1618-1625. Praha 1951. s. 482.

Benešově, kde hodlá pobýt až na další rozkaz a kde se domáhá denních porcí. Pisatel by proti kvartýrování císařského lidu nic nenamítal, poněvadž však k němu došlo bez rozkazu knížete Lichtenštejna, ba dokonce proti příkazu generála Marradase a komisaře Gluchovského, žádá rytmistra, aby byl města prázden a na jeho poddaných nic nevymáhal.⁴¹

Obě setniny se tehdy měly na Jihlavu vést přes Týn nad Vltavou, nikoliv přes Benešov. Huerta se 7. listopadu z Tábora místodržiteli ospravedlňoval, že jeho rytmistři skutečně s ostatními jezdci táhnou oklikou, tedy z Klatov přes Benešov, zajížďka však není podle něj nijak značná, a dokonce není ke škodě, nýbrž k prospěchu vojáků, neboť na přímé cestě přes Týn a Tábor byly vykonány nedostatečné přípravy, že stěží sehnal pro svých 500 jezdců chléb, maso, pivo, oves. V Týně nedostali vojáci ani kapku piva a museli se spokojit s vodou, koně nedostali oves.⁴²

O prospěch svého majetku dbal Michna i později. Avšak na pozadí války zdá se mi tento problém poněkud malicherný. Tehdy totiž v únoru 1624 dal pátrat po šesti koních, kteří byli odehnáni z jeho benešovského panství. Věcí se zabýval nejen Lichtenštejn, ale i nejvyšší Pappenheim. V Lívovi se k tomu uvádí: „3. února – nejvyššímu Pappenheimovi. Necht' přikáže svému nejvyššímu vachtmistrovi, aby byl nápomocen vyslanému z Michnova benešovského panství při pátrání po šesti koních, kteří byli odtamtud odehnáni.“⁴³

V červenci 1624 vyslovil Michna v listu nejvyššímu kancléři Zdeňku Vojtěchu z Lobkovic, že se obává toho, že by generál jízdy Baltazar Marradas mohl zabloudit se svým válečným lidem až do Benešova. Těmito podrobnostmi se zabývám hlavně proto, aby vysvitly tehdejší starosti s útrapami, které vojsko tenkrát přinášelo do všech míst, kudy se ubíralo. Utrpení poddaných si zřejmě ani nemůžeme v plnosti představit.

3.2. Náboženství

Jiného rázu byly strasti, které přinášelo nekatolickému obyvatelstvu násilné obracení na víru⁴⁴, často i utvrzované vojenskou exekucí. V roce 1624 byli ze země vypovězeni všichni protestantští kazatelé. Také Michna prováděl na svých statcích protireformaci. V červenci 1624 informoval kancléře Zdeňka Lobkovice, že přitom na jeho konopišťském panství se pozdvihlo více než tisíc poddaných. Sám tam musel zajet a lid upokojit, je rád, že má všechny

⁴¹ Tamtéž, s. 482.

⁴² TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim, 1980. s. 213.

⁴³ LÍVA, Václav (ed.). Prameny k dějinám třicetileté války 1618-1625. Praha 1951. s. 261.

⁴⁴ K tomu podrobněji MIKULEC, Jiří. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství. Praha 2005.

v katolické víře. Na Konopiště potom přišli dílo dokončit jezuité z pražského Klementina. Ve svém listu Michna sice výslovně mluví o panství konopišťském, ale není vyloučeno, že jde o omyl, časově se událost spíše vztahuje na Michnovo panství lešenské, kde pro majitelovo protireformační úsilí došlo ke vzbouření. Začátkem června 1624 byli posláni do Netvořic dva jezuitští misionáři. Hned při jejich pouhém spatření uprchla část obyvatel do lesa, aby nemohla být přemlouvána k opuštění kalicha.⁴⁵

Pozvolným úsilím se podařilo jezuitům zlomit počáteční odpor, nejprve u rychtářů a konšelů, potom i u jednotlivých osadníků. Když už se zdálo, že misie skončí v krátké době úspěšně, došlo k nečekanému obratu, poddaní se vzbouřili a sroceni, ve velkém počtu i s dobyt看kem, odtáhli z Netvořic. Panský hejtman je dal stíhat, jako zvěř honil jednotlivce po lesích. Rozhořčení vzbouřenci našli konečně útočiště v jedné vsi a chystali se pak na velké povstání širého okolí. V plánu prý měli, jak později zaznamenal jezuitský kronikář, svolat venkovský lid z více vsí, v noci přepadnout netvořickou tvrz a hejtmana usmrtit. Předáci pak skutečně pozdě v noci obešli vesnice, pobouřili a vzali s sebou hospodáře, přitom se všude zvonilo na poplach. Tak se shromáždil větší zástup, ozbrojený meči, háky, sudlicemi a jinou povstaleckou zbraní. Více než 300 vzbouřenců se už blížilo k tvrzi, když přišla zpráva, že majitel panství Pavel Michna táhne proti nim od Prahy s četou asi padesáti vojáků. Z hrůzy před řáděním vojska se většina povstalců rozutekla, jen část statečnějších se stáhla do lesa. Vojáci potom po vsích vyrabovali jejich příbytky a násilím zjednali na panství klid. Tak byla pod ochranou vojska netvořická misie dokončena. Od 6. června do 17. července 1624 bylo převedeno ke katolické víře 365 osob. Michnův dopis Lobkovicovi je datován 16. července z Prahy, tedy oba dny na sebe navazují. Zdá se, že šlo o Netvořice, nikoliv Konopiště. Souhlasí rovněž závěrečný údaj, že potom odešli klementinští jezuité na Konopiště. Ve skutečnosti ovšem odešli do Benešova.⁴⁶

Jejich jednání na benešovské radnici je opět podrobně vypsáno. Nejprve předčítali nařízení, že se všem poddaným předpisuje pravé náboženství. Obyvatelé si nato vyžádali osmítýdenní lhůtu na rozmyšlenou. V té době si kněz dal zavolat do hradu (Konopiště) obecní starší a rozmlouval s nimi o náboženských otázkách. Jejich odpovědí bylo, že neopustí kalich, raději děti, domy, manželky a všechno jmění, než by se zřekli Kristova naučení, na to že častěji přísahali. Jezuita jim namítal, že takovou přísahu nedodržel jeden jejich dřívější kazatel, který nedávno veřejně vyzval všechny, aby se vrátili k pravé víře. Tím byli mnozí

⁴⁵ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 128.

⁴⁶ Tamtéž, s. 128.

překonání a sami pak pomáhali jezuitům, oznamující jim, kdo v staré víře setrval, kdo je poddajný a jak by ho mohli přesvědčit. Nato pak ve dvou týdnech přestoupilo 40 obyvatel ke katolické víře. Jejich příkladu následovali i jiní ze strachu před nadávkami přestoupivších. Přistoupil k tomu ovšem ještě jiný strach, a to před vojskem, které hodlalo jejich majetek plenit. Nezbylo než se podvolit. Měšťané slíbili jezuitům, že přestoupí, bude-li vojsko odvoláno. Tak se skutečně stalo a celá obec se obrátila. Od 18. července do 4. září to bylo 383 měšťanů.⁴⁷

To už byl na zdejší faře katolický duchovní, farní matriky vedl od 26. února 1623 Daniel Ludvík Rudera z Dražena. Podle jedné zprávy museli z Benešova odejít tři nekatoličtí kazatelé, nejprve se odebrali do Mladé Boleslavi. Do vyhnanství potom odešel benešovský farář Kryštof Alexander, který se uvádí jako exulant v roce 1624 v saské Pirně. Známe také jména několika exulantů z řad benešovských měšťanů. Kolem roku 1622 odešel Adam Lízal s manželkou a dětmi, dále majitel sousedního domu Jindřich Freiberg rytíř s manželkou Krisaldou, rozenou z Vlčkovic.⁴⁸

3.3. Povstání

Ještě při jednom povstání v oné neklidné době se činí zmínka o účasti poddaných Pavla Michny. Mohlo jít opět o panství lešenská (Netvořice) nebo konopištská. Nový neklid v Čechách se totiž připravoval už od června 1626, kdy vypukly nepokoje na královském panství Křivoklátě a kdy došlo i k shluknutí sedláků v kraji Chrudimském. Na poměry v našem kraji měly jistě největší vliv červnové nepokoje vzniklé ve Štěchovicích a v jiných obcích v sousedství. Po příchodu vojska, které povstalce rozehnalo, se poddaní stáhli do lesů, po několika dnech se však vrátili a vyplenili statek Hradištko. Proti štěchovickým povstalcům bylo v červenci znovu posláno vojsko, pěchota i jízda. I když sedláci sáhli po zbraní, byli nakonec rozprášeni, vůdcům se však podařilo uprchnout.⁴⁹

I v příštím roce nastaly v Čechách nepokoje. Opět byly vyvolány hlavně násilnostmi páchanými vojáky. Někde i poddaní pro nesnesitelné podmínky zběhli, na mnoha panstvích znovu prchalo obyvatelstvo do lesů, srocovalo se a se zbraní se stavělo násilníkům na odpor. Vládnoucí místa se netajila obavami ze všeobecného povstání v zemi.⁵⁰

⁴⁷ Tamtéž, s. 129.

⁴⁸ Tamtéž, s. 130.

⁴⁹ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim, 1980. s. 215.

⁵⁰ KLUČINA, Petr. Třicetiletá válka, obraz doby 1618-1648. Praha 2000. s. 311.

V létě roku 1627 se v lesích na rozhraní Kouřimského a Čáslavského kraje, v okolí Čestína, Kácova a Uhlířských Janovic shromáždil velký počet zběhlých poddaných. Pocházeli nejen z okolních vesnic, ale snad i ze vzdálenějších panství. Shromážděných osob, tížených zoufalou situací a odhodlaných proto ke všemu, hleděli tehdy využít pro politické cíle někteří činitelé z řad českých exulantů. Koncem srpna tu verbovali neznámí verbíři. Jeden ze známých vůdčích účastníků povstání, pražský měšťan Matyáš Jan z Těchenic tu prý měl v lesích u Kouřimi na 400 tajně najatých vojáků, které chtěl odvést do Slezska k dánskému nepříteli. V dánských službách byl i další vůdce povstalců důstojník Christpeins, za jehož velení sročené houfy přepadly kolem 24. srpna statky katolických vrchností na Kouřimsku. Zprávy kronikáře jmenují Rašovice, Rataje nad Sázavou, z panství v naší krajině Český Šternberk a Vlašim.

Tomuto povstání přikládá historik František Jan Beckovský hlavní účast na počátku akce právě poddaným Pavla Michny. Zvláště dramatickou úlohu připisuje poddaným vlašimským, kteří prý sťali hejtmana vlašimského panství, jeho hlavu nabodli na tyč a tělo rozsekali, protože umožnil jednoho utrakvistického kněze. V dalším tažení uvádí dokonce i dobytí a vyloupení kláštera v Benešově. Mezi vůdci jmenuje i někdejšího majitele týneckého panství Adama Hodějovského z Hodějova. Údaje Beckovského však nejsou dosti podepřeny jinými prameny, takže je nutno brát s rezervou.⁵¹

Z úředních pramenů je jisté pouze to, že jakmile došla do Prahy zpráva o bouři, vyslali nejvyšší zemští úředníci proti povstalcům vojsko, kterému stál v čele jako vyšetřující komisař majitel Konopiště Pavel Michna spolu se Sezimou z Vrtby, majitelem panství votického. Vzbouřenci však patrně dříve, než k nim vojsko mohlo dorazit, ustoupili před ním z Kouřimska na sever do kraje Čáslavského, kde se v lesích rozprchli. Začátkem září vyplenili zámek ve Svojšicích, to byla patrně poslední bojová akce rozptýlených houfů hlavního sboru.⁵²

Podle některých zpracování tohoto povstání se část vzbouřenců dostala až na Konopišťsko. Líčí se i útěk Michnův z konopišťského zámku, až pak bylo vzbouření likvidováno vojskem na Neštětické hoře (od Konopiště asi 4 km západním směrem). Rozehnaní účastníci povstání byli schytáváni a uvězněni. O Adamu Hodějovském se v starší literatuře udává, že v srážce na Neštětické hoře našel po boku svých sedláků smrt. I zde

⁵¹ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim, 1980. s. 214.

⁵² Tamtéž, s. 215.

nalézáme nepřesnost. Ve skutečnosti, byl-li tu vůbec mezi účastníky, se zachránil útekem, neboť se s ním později setkáváme ve švédských službách a víme, že zemřel až roku 1640.

3.4. Třicetiletá válka – 30. a 40. léta

Když v listopadu 1631 v tzv. válce švédské, tj. další kapitole dlouhé války, vpadli do Čech Sasové⁵³ vedení polním maršálkem Janem Jiřím Arnimem a zmocnili se bezbranné Prahy, hrozilo přímé nebezpečí nepřátelské okupace i Benešovu. Císařský vojevůdce Marradas ovládal Čechy od Tábora na jih, přiblížil se dočasně až k Voticům, ale potom se zase vrátil a nečinně přihlížel vývoji situace. Od začátku listopadu do Vánoc ovládali Sasové od Krušných hor krajinu celého Polabí až k Mělníku, potom od Prahy na jih, s Benešovem, Jílovým a Příbramí. Marradas sice 15. listopadu spolu s Michnou poslal z Benešova purkmistrům a radám starého i Menšího Města pražského list, že vojenská pomoc dvou setnin rejtarů je už na cestě, ale to nepomohlo situaci změnit. Až na jaře 1632 vytlačil Sasy z Čech opětovně jmenovaný císařský generál Albrecht z Valdštejna. Tehdy se skončila i saská okupace zdejšího kraje.⁵⁴

V další dílčí válce, nazývané švédsko-francouzskou (1635-1648), ovládli roku 1639 a 1641 velkou část Čech Švédové. V červenci 1640 bylo ubytováno v Benešově 1400 rejtarů, kteří měli podle zprávy ze 14. července přes Prahu a Zbiroh táhnout k Plzni. Představa, co za jejich zdejšího „ložírování“ museli vytrpět benešovští i vesničtí poddaní, je jistě dobře charakterizována upozorněním, které u příležitosti jejich odchodu vyslovila česká komora varováním hejtmana královského panství Zbiroh: „*At' se má na pozoru a ukryje před rejтары dobytek a zásoby.*“⁵⁵

Vypadá to tak, že Benešov byl tehdy nejen vítané odpočinkové místo pro pochodující nebo projíždějící vojáky, ale i oblíbený zdroj pro doplnění chybějících zásob. V listopadu 1642 sem odvezli také dělostřelecké koně zbylé po bitvě u Lipska. Setrvali zde i s dělostřeleckými důstojníky dosti dlouho. 30. prosince si stěžoval Václav Michna z Vacínova, že se po zmíněné bitvě usadili důstojníci se svým koňstvem v jeho městě Benešově a zdržovali se tam po tři neděle, ačkoliv jim byly vykázány kvartýry v Českém Krumlově, avšak krátce poté se vrátili do Benešova. Hrabě Michna už zakročil u krajských

⁵³ K tomu podrobněji REZEK, Antonín. Dějiny saského vpádu do Čech (1631-1632) a návrat emigrace. Praha 1889.

⁵⁴ TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim, 1980. s. 216.

⁵⁵ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 131.

hejtmanů, aby jeho skoro úplně pusté město nemuselo nést toto břemeno samo, ničeho však nedosáhl, prosil tedy arciknížete Leopolda Viléma o nápravu.

Z pozdějších vojevůdců jsou spojeni s dějinami zdejšího kraje tři: švédský maršálek Lennart Torstensson,⁵⁶ císařský vrchní velitel polní maršálek Melchior Hatzfeld a císařský polní maršálek Johann von Götz, všichni v souvislosti s bitvou u Jankova 5. a 6. března 1645.⁵⁷ Toto krveprolití, velké vítězství Švédů nad císařskými, v němž padl Götz a byl zajat Hatzfeld s pěti generály a asi 360 důstojníky a poddůstojníky, znamenalo současně velkou pohromu pro celou krajinu. Ustupující císařská armáda vypálila okolní vesnice, celkem ušetřen byl paradoxně pouze Jankov. Protože bylo jistě porušeno pravidelné zásobování vojenských oddílů, není divu, že si vojáci všemožně pomáhali. Nepochybně zase odnesla opět místa poblíž staré cesty, tedy opět Benešov a okolí. Těžko dnes rozhodnout, zda to byli císařští nebo příslušníci armády vítězné.⁵⁸

Neblahá válka pokračovala i po osudné porážce císařských u Jankova v roce 1645. Švédové nepřetržitě drželi důležité pozice v severních Čechách, odkud stále ohrožovali značnou část pravého Polabí, v roce 1646 se zmocnili i Mostu, v příštím roce Chebu, takže cesta do země byla otevřena i od západu. Z Olomouce ovládali už dávno severní a střední Moravu. Také v sousedních oblastech bylo císařsko-bavorské vojsko zatlačeno vítěznými Švédy. V květnu a červnu 1648 obsadil švédský generál Jan Kryštof hrabě Königsmark některá důležitá místa v Horní Falci – to byl počátek velké vojenské akce, které se měl zúčastnit také švédský nejvyšší a polní zbrojmistr Arvid hrabě Wittenberg, který zatím operoval ve Slezsku, ale potom rychle postupoval přes Hradec Králové do Čech.⁵⁹

V noci 24. července 1648 stanul Königsmark před Pražským hradem, lstí se jeho vojsko zmocnilo Hradčan a Malé Strany a obléhalo pak Staré Město. Při tažení do jižních Čech přitáhl generál Wittenberg 16. srpna do Benešova. Jeho vojáci město vydrancovali, zpustošili pole s obilím, odehnali dobytek a posléze celé město i kostelem zapálili. Před tím prý vnikli vojáci do krypty v kostele slídíce po špercích v rakvích členů panské rodiny Hodějovských. Při tom otevřeli a poškodili cínové rakve.

Patrně už před přepadem Benešova se pustil určený oddíl ke Konopišti, aby tato někdejší pevnost byla získána do moci švédské strany. V hradě byla tehdy jen malá posádka čítající pod velením šikovatele pouze 16 až 20 mužů. Kromě nich hledalo tu ochranu několik

⁵⁶ Viz Příloha č. 4.

⁵⁷ K tomu podrobněji PERNES, Jiří a kol. Pod císařským praporem. Historie habsburské armády. Praha 2003. BĚLINA, Pavel. ČORNEJ, Petr. Slavné bitvy naší historie. Praha 1993.

⁵⁸ PROCHÁZKOVÁ, Eva a kol. Benešov. Benešov 1998. s. 132.

⁵⁹ KLÍMA, Arnošt. Dlouhá válka 1618-1648. Praha 2000. s. 149.

příslušníků šlechtických rodin a poddaných. Švédové ani nemuseli Konopiště obléhat, stačilo jen vystřelení z děla a hrad kapituloval. Podle zprávy císařského polního maršálka a vojenského velitele v Čechách Rudolfa hraběte Colloredo z Wallsee Václavu Eusebiu z Lobkovic, císařskému viceprezidentu válečné rady, datované v Praze 18. srpna, vzdali se šlechtici i venkovští lidé, uzavření v hradě, a složili zbraně. Vzdal se rovněž uvedený šikovatel se svými vojáky. Wittenberg potom pokračoval v tažení na Tábor, ponechav na Konopišti svou posádku, aby tu kontrolovala důležitou cestu z Prahy na jih. Tábora dobyli Švédové po pětidenním obležení, po vyplenění Týna nad Vltavou a nezdařeném pokusu o dobytí Písku se vrátili ku Praze.⁶⁰

Město Benešov po hrůzném zničení zůstalo nějakou dobu takřka bez obyvatelstva, všichni uprchli. Proto jistě není doslovně správná pověst, že třetího dne po dobytí Konopiště, když se Wittenberg přibližoval k Benešovu, spatřil průvod vycházející z města směrem k popravisti na Šibeničním vrchu, kde měl být potrestán za dvojnásobnou vraždu jakýsi benešovský myslivecký mládenec jménem Zdeněk. Prý ji spáchal ze žárlivosti v benešovském kostele v den, kdy měl být oddán s dívkou, která ho nechtěla a při obřadu odmítla souhlas. Jako dobrý střelec se trestu vyhnul tím, že se švédskému generálovi nabídl do vojenské služby. Se Švédy pak odešel do Prahy, kde prý zdařile odstřeloval vojáky na pražských hradbách. Tomuto řádění učinil konec jeden voják od Colloredova pluku.⁶¹

Švédská posádka zůstala na Konopišti i po uzavření míru, ke kterému konečně došlo 24. října ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrückeru.⁶² Teprve potom byl všem vojenským sborům v různých zemích dán rozkaz k zastavení nepřátelství. Skutečné vyklizení obsazených území však švédská vláda činila závislým na částečném splacení válečné náhrady, proto se pobyt cizích vojáků na Konopišti protáhl až do září 1649. Teprve pak se vrátil skutečný mír, po němž jistě všechno obyvatelstvo toužilo a který jeho většina znala jen z vypravování starců. Předválečné poměry, poměrný blahobyt se s ním však hned nevrátil. Také v Benešově a okolí stály prázdné domy, luka ležela ladem a zarůstala.⁶³

⁶⁰ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 133.

⁶¹ Tamtéž, s. 134.

⁶² K tomu podrobněji ŠINDELÁŘ, Bedřich. Vestfálský mír a česká otázka. Praha 1968.

⁶³ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992. s. 134.

3.5. Bitva u Jankova

Území Čech se za třicetileté války zapsalo do válečných dějin dvěma významnými bitvami. První z nich, bitva na Bílé hoře u Prahy v listopadu 1620, je českými obyvateli chápána jako osudová pro národní historii. Politický význam bitvy naprosto převážil vojenský průběh, jenž měl spíše charakter větší šarvátky. Na bělohorské pláni však fakticky ukončila svou existenci stavovská monarchie a z českého království se stal absolutistický stát, dynasticky pevně spojený s ostatními územími pod vládou rakouských Habsburků. Naproti tomu druhá bitva, svedená 6. března 1645 u středočeského městečka Jankova, neměla za následek výraznější politické změny. Ani v povědomí lidí nezískala nijak velké místo. Na rozdíl od bitvy bělohorské je však tato bitva významnou z vojenského hlediska, a to na svou dobu netypickým způsobem manévrování švédské i císařské armády a hlavně vysokým stupněm odolnosti obou vojsk. A právě druhá zmiňovaná bitva radikálně přerušila v březnových dnech roku 1645 relativní poklid středočeských obyvatel Jankova.⁶⁴

Okolí Jankova si svými dlouhodobě nevlídnými klimatickými poměry vysloužilo málo lichotivé označení „Česká Sibiř“. Drsnější zimní podmínky se jeví natolik specifickými, že pronikly do obecného povědomí. A právě klimatické podmínky patří mezi jednu zvláštnost jankovské bitvy. Kromě složité terénní konfigurace, kterou musela vojska obou stran během bojů překonávat, znesnadňovala vojenskou činnost i nepřízeň počasí – hluboké závěje navátého sněhu v údolích a dolinách návětrné strany, ostrý nárazový vítr na nechráněných úbočích a temenech kopců, později i rozmočená a bahnitá půda, když roztál sníh pod tisíci chodidel a koňských kopyt. Až do konce 18. století těžko nalezneme podobnou obtížnou terénní situaci, kombinovanou s tak nepříznivými klimatickými podmínkami jako u jankovské bitvy.⁶⁵

Předvoj švédské armády táhl od západu a od východu se šikovala císařská armáda maršálka Hatzfelda.⁶⁶ Obě vojska se u osady Jankov setkala v podvečer 5. března. Císařský velitel byl onoho mrazivého večera nanejvýš spokojen. Ve zdejší krajině se postavil podle panovníkova rozkazu čelem k nepříteli. Jeho výzvědný oddíl, vedený bavorským plukovníkem Janem Šporkem, i chorvatskou kompanií dokázal v odpoledních hodinách

⁶⁴ Viz Příloha č. 5.

⁶⁵ FIEDLER, Jiří. Bitva u Jankova, záměry a realizace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 37.

⁶⁶ Viz Příloha č. 6.

porazit švédský předvoj.⁶⁷

S odstupem času se mnozí odborníci domnívají, že tím Hatzfeld ztratil poslední výhodu utajení a náhlého překvapení nepřítele. Navíc byl vrchní císařský velitel neustále obtěžován neodbornými zásahy z pražského Ferdinandova okolí. To bylo dosavadními výsledky na bojišti rozladěno a bombardovalo císařský štáb různými ultimáty. Armáda habsbursko-katolické koalice disponovala na jankovském bojišti zhruba 17 000 muži. A to rozhodně nebylo málo, i když protivník na tom nebyl také špatně. Pokud se jednalo o jízdu, měl Hatzfeld početní výhodu. Nelze se divit císařskému polnímu maršálkovi, že se za těchto okolností cítil lépe.⁶⁸

6. března zahájila v časných ranních hodinách obě vojska, aniž to tušila, jednu z nejvýznamnějších bitev třicetileté války. Boj trval celý den s malými přestávkami, aby se jednotlivé pluky opět sestavily a přešly do nových pozic. Již současníci poznamenávali, že střetnutí bylo nesmírně tvrdé a vedené se střídavým úspěchem. Akce císařských zahájil velitel levého křídla Götz,⁶⁹ jenž nepromyšleně a zbrkle zaútočil se svou jízdou na protilehlé postavení švédské pěchoty. Chtěl tak Švédům zabránit v postupu na vlčkovickou výšinu. Jenže Götzových devět kyrysnických pluků uvízlo v hustém lese. V úzkém prostoru, vymezeném lesním porostem a rybníkem, byl Götz k završení neštěstí zaskočen silnou palbou nepřátelského dělostřelectva. Při dalším zmatku velitel levého křídla padl. Splašený útok Götzových kyrysníků nadělal Hatzfeldovi na čele pěkné vrásky, protože hazard, za který císařský velitel zaplatil krutou daň smrti, ovlivnil průběh dopoledních bojů.⁷⁰

Mezitím velitel pravého křídla Jean de Werth obešel nevhodný terén úzkou dolinou mezi vrchy Lipovkou a Hůrkou, kde se dostal do bezprostřední švédské palby Wittenbergova křídla. Zdálo se, že tehdy se císařskému velení vymkla situace plně z rukou. Přesto si Hatzfeld zachoval pevné nervy a do ohrožených míst vyslal posily. Při momentální defenzívě svých křídel soustředil hlavní síly na výšině Habarty, ale z ní byl záhy vyhnán mohutnou palbou švédské artilérie. Díky Torstenssonově předvídatosti a večerní prohlídce terénu předvádělo švédské dělostřelectvo doslova divy. Svou kanonádou zatlačilo císařské oddíly z centra bojiště více na sever.⁷¹

⁶⁷ FUKALA, Radek. Sen o odplatě. Praha 2005. s. 313.

⁶⁸ Tamtéž, s. 314.

⁶⁹ Viz Příloha č. 7.

⁷⁰ FUKALA, Radek. Sen o odplatě. Praha 2005. s. 314.

⁷¹ Tamtéž, s. 314.

V odpolední fázi pak dokázal Hatzfeld zformovat své šiky v nové linii na Chlumcích. V tamním prostoru odrazil švédský protiútok pěchoty, přičemž ještě ukořistil deset tolik cenných švédských děl. Habsbursko-katolická strana v tomto okamžiku obsadila výhodnější postavení a Werthovo bavorské jezdecktvo s pěšími kompaniemi zahájilo společný útok podél celého švédského levého křídla. Bavorské jízdy se povedlo upoutat protivníkovu pozornost, což umožnilo připravit husarský kousek. Císařští rejtaři obešli obrovským obloukem švédské pravé křídlo. Nezaváhali a napadli protivníkův tyl. Zdálo se, že vítězství císařských je na dosah ruky. Žoldněři však podle tehdejších zvyklostí začali rabovat a loupit nepřátelské zásobovací vozy. Nakonec tato fatální chyba rozhodla o neúspěchu habsbursko-sasko-bavorské armády. Zatímco se vojáci pustili do plnění švédského tábora, kde zajali i Torstenssonovu manželku, objevili válečnou pokladnu a pustili se do konzumování zásob, včetně alkoholu, tak se Torstenssonova armáda vzpamatovala natolik, že okolo 16. hodiny zahнала císařské vojsko na ústup. Švédská pěchota se zformovala a zorientovala tak, že při této protiofenzivní akci osvobodila i ženu svého velitele. Torstenssonův frontální útok na střední linii Hatzfeldova vojska bezpochyby znamenal jeho definitivní vítězství na jankovském bojišti. Císařská armáda byla zčásti rozprášena a zčásti zahánána na zahanbující útěk.⁷²

Bitva skončila a Torstensson byl se svými chlapy nadmíru spokojen, neboť se "rvali jako lvi". Lvi však byli po šestnáctihodinovém pochodu a bitvě vyčerpáni, a tak k dalšímu pronásledování nedošlo. Ono to také nebylo nijak naléhavě zapotřebí. Prchající armáda mívala při ústupu přibližně stejné ztráty jako během bitvy samotné. Pro lehkou jízdu to byly právě žně. Bez větší námahy dokázala porazit unavené, vystrašené a otřesené vojáky, kteří se zoufale snažili vzdálit od hrozných výjevů na bojišti. Z toho důvodu mívali poražení nepoměrně větší ztráty než vítěz. V pět hodin odpoledne 24. února u Jankova ale nebylo příliš koho pronásledovat. Polní kancelář, veškeré dělostřelectvo a municie už Švédové zabrali. Množství císařských zajatců bylo shromážděno na jedno místo - kromě von Hatzfelda samotného ještě pět dalších generálů, sedm plukovníků, čtrnáct podplukovníků a přes 4000 mužů a poddůstojníků. A všude leželi mrtví, ale ty bylo těžké spočítat, protože jak Torstensson napsal později v dopise královně Kristině, "byli roztroušeni po lesích a skalínách". Odhadoval jich také na 4000. Tato bitva také ukončila dlouho sérii situací, které z

⁷² Tamtéž, s. 316.

vojenského hlediska uvízly na mrtvém bodě. Všichni si překvapeně uvědomili, že válka dospěla ke konečnému zvratu.⁷³

3.5.1. Nová strategie

Bitva odehrávající se za humny venkovských chalup zůstávala dlouho předmětem zájmu místních obyvatel. Vždyť se museli spolu se zajatci podílet na nejsmutnější povinnosti vůči padlým – na jejich pohřbení. Není divu, že událost podobného dopadu jako jankovská bitva přetrvala v paměti obyvatelstva kraje, kde se odehrála, až do současnosti, a to i přesto, že v závěru třicetileté války již zdecimované obyvatelstvo přivyklo řinčení zbraní jako všednímu dění. V obecném povědomí zůstávaly zaznamenány především strasti, které válka přinesla. Padlý maršál Götz navíc patřil k velitelům, kteří civilní obyvatelstvo nikterak nešetřili. Vojáci, kteří se uchylovali k drancování nepřátelských území, jen těžko ovládli svou chamtivost při průchodu domácím územím, nehledě na fakt, že žoldněři ze závěru války patřili k nejpestřejšímu vzorku obyvatel. Tak například v městské knize v Čechticích nalezneme zmínku, která nelichotí císařským, konkrétně sboru pod velením maršálka Götze, přičemž jeho dragouni a rejtaři „ubohým lidem velké škody nadělali“. Po bitvě následuje samozřejmě stížnost na množství požadavků na výživu vítězné švédské armády.⁷⁴

Přesto bitva přinesla i vojenské prvenství ohledně vojenské strategie. Na základě průzkumu okolní krajiny se totiž Torstensson rozhodl k bočnímu pochodu, obvyklému v taktice až o sto let později. Jeho taktický manévr lze nejlépe přirovnat ke klasickému manévru námořních bojů řadových lodí, k tzv. položení příčky na T. Švédský postup vpravo znamenal přemístění bojové linie, která zaujala nové postavení v levém boku císařských, kolmo na jejich linii. Z této pozice mohla švédská armáda zahájit postup proti nepříteli, který by byl donucen měnit svou linii v průběhu boje, což by se mu stalo osudným. Torstensson našel u Jankova východisko ze strnulé taktiky čelního střetnutí dvou linií, pomocí manévru se dostal do pozice, kdy protivníka ohrožoval převahou sil na rozhodujícím místě a nutil jej k přeskupení během boje.⁷⁵

U Jankova, kde byl tento manévr proveden pravděpodobně poprvé, měla švédská změna postavení ještě velmi daleko k dokonalosti. Torstensson však předpokládal problémy, které při přesunu mohou vzniknout a dokázal čelit možnému zpoždění svých jednotek a

⁷³ ENGLUND, Peter. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Praha 2000. s.

⁷⁴ FIEDLER, Jiří. *Bitva u Jankova, záměry a realizace*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 73.

⁷⁵ Tamtéž, s. 74.

pravděpodobnému protiútoku protivníka palbou, krytím svého postupu dělostřelectvem. Jenže než byla švédská linie schopna zaujmout své nové postavení, byly její pravé křídlo a střed kryty soustředěním veškerého dělostřelectva, jež mělo odvrátit případný útok. Přemístění palebných prostředků na rozhodující místo bylo nezbytným doplňkem švédského bočního pochodu, bez něhož by nový taktický manévr neměl šanci na uplatnění.⁷⁶

Udivující ovšem zůstává schopnost obou vojsk vést boj až do úplného rozhodnutí. Tato odolnost dokázala na obou stranách překonat několik krizových momentů, u císařských rozbití Götzova útoku zničující palbou, ústup celé linie i dva čelní útoky celé švédské armády, u Švédů pak dva neúspěšné čelní útoky s velkými ztrátami a navíc proniknutí nepřítele do vlastního týlu. Tato odolnost je v dosti příkrém rozporu s tehdejší vojenskou realitou a nebyla pravidlem ani v následujících stoletích.⁷⁷

Plného absolutoria zasluhují i manévry obou protivníků na bojišti. Obě armády během bitvy třikrát změnilly bojovou linii a Torstenssonův boční pochod na počátku bitvy se zapsal do vojenské teorie, a to minimálně ve švédském vojsku. Pomocí bočního pochodu, tentokrát ovšem směrem vlevo, zvítězila švédská armáda v bitvě u Varšavy roku 1656. Užití tohoto manévru neudivuje, neboť velitelem spojené švédské a braniborské armády byl švédský král Karel X. Gustav, jenž se jako velitel jezdeckého pluku zúčastnil bitvy u Jankova. Že však byl Torstenssonův boční pochod užívaným taktickým manévrem švédských vojsk, dokazují i bitvy u Narvy 1701 a Poltavy 1709. Ve vojenské historii se traduje, že manévr boku nepřítele začal úspěšně užívat až pruský král Bedřich II. za sedmileté války (bitvy u Štěrbohol, Kolína, či Kunnersdorfu). Avšak již více než sto let před pruským králem tohoto manévru úspěšně užil švédský vojevůdce Torstensson a následné bitvy švédských vojsk ukazují, že tento boční pochod se stal uznávaným taktickým prvkem švédské armády.

3.5.2. Bitva u Jankova ve slovesné tradici

Blízké okolí vnímalo bitvu s jejími následky jinak, než nezúčastnění posluchači písničkářů na pražských tržištích. Osud sousedů mu byl bližší, než osud slavných hrabat a generálem v čele. Švédské tažení bylo pohromou, ale dlouhodobá přítomnost císařských vojsk sužovala

⁷⁶ Tamtéž, s. 76.

⁷⁷ Tamtéž, s. 77.

daleko víc. Petráňová píše, že dozvuky bitvy v krajině vylíčil kronikář v kronice františkánského kláštera ve Voticích, založeného 1627. V jeho nově zbudovaných pevných zdech se ukryli místní obyvatelé před švédskými vojsky. Zcela v souladu s dobovou mentalitou popisuje kronikář, jak „vzýváním jmen Ježíš a Maria... zuřící tlupa jakoby bleskem poražena dala se na útěk.“ Dále kronikář výstižně zaznamenal, jak se švédští „kacíři“ po bitvě mnichům vysmívali: „Marii jste vzývali, co vám to prospělo?“ V opačném případě, kdyby byla zvítězila katolická strana, nepochybně by u Jankova vzniklo poutní místo, dodnes připomínající zázračné vítězství.⁷⁸

Zázrak se nicméně v souvislosti s bitvou prý udál, jak praví dodnes živě tradovaná místní pověst. V době zjitřeného a vypjatého náboženského citění snad ani žádná významná událost bez doprovodu zázraku nemohla projít. Nebesa nemohla způsobit vítězství, tak alespoň varovala. Brzy po bitvě se lidovým podáním rozšířila v okolí Jankova pověst o tom, jak několik dnů před bitvou při mši v jankovském kostele vypadlo kopí s praporcem z ruky dřevěné sochy sv. Václava a rozlomilo se na tři části.⁷⁹ V přítomnosti vrchnosti Jana z Talmberka viděli prý svědkové, jak sv. Václav pootevřel ruku a kopí z ní vypustil. Prý se to okamžitě vykládalo jako předzvěst nešťastné události, což se skutečně po několika dnech vyplnilo. Zázračnou událost publikoval v roce 1672 chrudimský děkan Samuel Václav Hataš, a to jako dodatek ke svému výkladu svátku sv. Václava. Hataš pocházel z Vlašimi a je pravděpodobné, že do zdejší krajiny zajížděl na návštěvu k příbuzným. Uvádí, že příběh vyslechl od důvěryhodných osob. Hatašovo líčení volně ve zkratce převzal Antonín Norbert Vlasák. Dřevěná plastika sv. Václava v životní velikosti je dosud součástí interiéru kostela v Jankově.⁸⁰

Tradice o hrůzách války, vytvořená místním obyvatelstvem procházela metamorfózou v čase. I vyprávěné příběhy mají své osudy v dějinách. Nejinak tomu bylo i v tomto případě. O Jankovské bitvě se dochovalo několik historických písní.⁸¹ Více se také o bitvě dovídáme z dalších literárních zpracování, a to i přesto, že jen nemnoho děl, která se o události zmiňují, bere bitvu jako hlavní téma. Především se jednalo o spisovatele a písmáky z Podblanicka, kteří pojednávali o životě a zvycích prostředí, ve kterém žili. Nepočítáme-li dochované kronikářské záznamy, kterých není mnoho, pak drtivá většina pochází až z 19. století a

⁷⁸ PETRÁŇOVÁ, Lydia. Bitva u Jankova ve slovesných památkách. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 81.

⁷⁹ Viz Příloha č. 9.

⁸⁰ PETRÁŇOVÁ, Lydia. Bitva u Jankova ve slovesných památkách. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 82.

⁸¹ Viz Příloha č. 10.

pozdější doby. Mezi nejdůležitější práce je nutno zařadit vlastenecké dílo faráře Antonína Norberta Vlasáka. V *Bibliothéce místních dějepiscův*, ve svazku o Voticku se obsírně zabývá touto bitvou i jejími důsledky. Vyličil bitvu u Jankova s romantickým zanícením, nicméně dosti nepřesně. Přesto jsou jeho zásluhy o uchování povědomí o jankovské bitvě nepominutelné. Z jeho díla citovali i s chybami někteří historikové, například Antonín Rezek. Jako dalšího můžeme zmínit například spisovatele Karla Kolmana z Trhového Štěpánova, autora několika povídek situovaných do pobělohorské doby. Rovněž spisovatel Bohumil Zahradník, někdejší farář v Lubenicích, se dotýká událostí třicetileté války. Snad nejvíce se o širší povědomí jankovské bitvy zasloužil spisovatel historických románů Miloš Václav Kratochvíl v mnohokrát vydaném románu *Podivuhodné příběhy a dobrodružství Jana Kornela*.

Poměrně obsáhlý exkurz do historie války provedl spisovatel podblanické krajiny Karel Nový, který ve svém díle s názvem *Nehasnoucí ohně*, určené mládeži, věnuje jednu z povídek (*Prokletí*) jankovské bitvě. Tým autor v povídce *Plamen* ještě podává čtenáři události spojené se švédským vpádem v roce 1645, kdy byl obsazen a vyplněn Benešov. Podle obsahu výše zmíněné povídky *Plamen* lze usuzovat, že inspiraci mu v mnoha ohledech poskytla jedna z historických písní, neboť dějový rámec obou je často identický, především ve stescích Švédů na apatii obyvatelstva vůči nim a v současném lání obyvatel, nerozlišujících mezi povinnostmi uloženými vlastními nebo nepřátelskými vojáky. Další ze spisovatelů Ladislav V. Trmal v historické próze z roku 1931 *Rytmistr švédských rejtarů* píše o epizodě dobytí Konopiště Švédy v roce 1648.⁸²

Víc než skromná existence pověstí či písní v lidovém podání spíš nepřesáhla lokální význam. Do současné doby se obecného rozšíření dostalo snad jen dvěma příslovím, vzniklých v návaznosti na bitvu. Vypálené vsi a zpustošená pole daly vzniknout lidovému přirovnání: „Pusto jako u Jankova“. Osud císařského generála vystihlo ve zkratce přísloví: „Pochodil, co Götz u Jankova“ užívané pro nezdar a neúspěch. Kromě slovesných památek se také zachovala řada obrazů i rytin.⁸³

⁸² PETRÁŇOVÁ, Lydia. Bitva u Jankova ve slovesných památkách. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 85.

⁸³ Viz Příloha č. 8.

3.5.3. Okolí Jankova po bitvě

Největšími sídelními lokalitami v prostoru bojiště byly Jankov a Ratměřice. V městečku Jankově z 31 usedlostí před válkou zůstalo 24. Stával tu tehdy kostel sv. Jana Křtitele, původně románský a pod ním tvrz. Byla obehnána příkopem, přes který vedl od západu zvedací most do dvora obklopeného čtyřmi křídly budovy. Kostel i tvrz byly během bitvy také zničeny a zničeny. Zatímco byl kostel opraven, tvrz už obnovena nebyla, a tak postupně zanikla. Jankov a okolní vesnice patřily členům rodu Talmberků a před válkou lze počet obyvatel obce určit na 300 osob.

V sousedních Ratměřicích, s 25 usedlostmi před válkou, stál kostel sv. Havla, původně románského slohu, rozšířený o gotickou přístavbu. Kolem kostela byl hřbitov, na návsi kašna. Ves patřila členům rodu Ostrovců z Královic jako součást vlašimského panství. Obyvatel bylo tehdy odhadem asi 250. Během bitvy však byly Ratměřice vypáleny spolu s dalšími menšími vesnicemi ustupujícími císařskými oddíly a zůstalo tu 15 usedlostí. Mezi další nejvíce postižené vesničky patřila Jankovská Lhota, Broumovice, Nosákov či Odlochovice.

Přestože byla bitva závažným zásahem do hospodářského vývoje obcí, neovlivnila příliš strukturu osídlení. Počet obyvatel nezaznamenal příliš velký propad. Všechny zničené části obcí byly dříve nebo později vybudovány znovu a pustých usedlostí postupně ubývalo.⁸⁴

⁸⁴ COUFALÍK, Jaromír. Osídlení na území bojiště. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995. s. 105.

4. Benešovsko po třicetileté válce

Shrňme tedy v závěrečné kapitole, co všechno válečné útrapy pro benešovský region znamenaly. Je naprosto zřejmé, že třicet dlouhých let spojených s pustošením měst a vesnic, drancováním příbytků a ničení polí i lesů zanechalo neblahé stopy na celém konopištském panství. Zvláště utrpělo samotné město Benešov, jehož poloha na zemské silnici způsobila, že nezůstalo ušetřeno častých průchodů žoldnéřských vojsk, stavovských, císařských i cizích. Dále zažilo dvojí okupaci, 1631-1632 Sasové a 1648 Švédové i plenění, r. 1620 za strany polských kozáků, r. 1627 to byli selští vzbuřenci. Od posledního švédského vpádu v srpnu 1648 bylo město doslova v troskách. Nepochybně podobně jako Benešov stihl smutný osud také některé vesnice. Ušetřeny byly jenom ty, které ležely daleko od hlavních cest. Situaci ještě zhoršovala neúroda, z ní vzešlý hlad, nakažlivé nemoci apod.

Přibližný obraz stavu, v jakém bylo panství ještě několik let po skončení války, nám poskytují data prvního pozemkového katastru, berní ruly z roku 1654. V Benešově zachytila pouze 26 obydlených domů sousedských, které držely fyzické osoby, v jejíž držbě bylo ještě 14 domů dalších, které byly bez vlastních hospodářů. Tzv. chalupnických domů (s menší výměrou půdy), obydlených, bylo jen 29. Dva domy, které dříve patřily šlechtickým rodinám, zabrala vrchnost. Ostatní stavení byla rozbořená, pustá.⁸⁵

Hospodářské a sociální poměry tehdejších obyvatel ilustruje částečně záznam o jejich zaměstnání. Mezi sousedy, kteří drželi dům s lánovou půdou, bylo šest řezníků, dva pekaři, dva sedláci, provazník, švec, jehož žena vydělávala jako „handlířka“, hospodský, účetní, který bydlel také v Praze. Na chalupách bylo osm řezníků, tři ševci, dva pekaři, dva kováři, kolář, uzdař, punčochář, mandlíř pláten, tkadlec, zedník a radní písař.

V katastru je zapsán také městský statek, k němuž už od poloviny 16. století patřilo několik poddanských gruntů v sousedních vesnicích. V roce 1654 jich bylo 20, stejně jako před válkou, ale nyní v berní ruce je jich čtvrtina pustých. Ostatní část konopištského panství je v berní ruce rozdělena do dvou celků – panství Konopiště, panství Týnecké a Benické (oba v majetku Václava hraběte Michny z Vacínova), přitom patřily k dvěma různým krajům, kouřimskému a vltavskému. Je to důsledek předchozího historicko-právního vývoje, včetně pobělohorských konfiskací. Pro naši potřebu můžeme tehdejší deskové dělení pominout a sledovat nový stav všech vsí, které předtím tvořily konopištské dominium. Pochopitelně je nutno věnovat pozornost i zbývajícím vesnicím, které novou organizací přibyly, rozlohou

⁸⁵ HASSOVÁ, Marie (ed.). Berní rula. Kraj Kouřimský. Praha 1952. s. 258.

představovalo spojené panství Týnec – Benice větší celek, zpočátku i s vlastním hejtmanem, ale postupně získávalo menší panství Konopiště na významu, ač i administrativně převládalo, ačkoliv až do konce své existence zůstávaly oba deskové statky právně oddělenými dominii.⁸⁶

Je jasně patrné, že válečná pohroma se v některých vsích neprojevila tak ničivě jako v Benešově. Ve 45 evidovaných vsích vykázala berní rula celkem 143 selských gruntů osazených hospodáři, 23 chalupníků a 3 zahradníky. Naproti tomu z rozbořených a pustých stavení bylo 45 selských, 7 chalupnických a 5 zahradnických. Součet všech osazených a pustých činil 226.⁸⁷

Srovnáme-li s tím stav zachycený urbářem, kde je vykázáno 238 gruntů s hospodáři a 61 pustých, vysvitne ovšem jiný závěr. Mezi grunty vykázány v katastru jako pusté není zachycena většina někdejších poustek, proto je také celkový počet poddanských usedlostí tak nízký. Vysvětlení by mohlo být, že po tak dlouhém údobí všeobecného zpusošení už ani nebyla povědomost, že kromě usedlostí, na nichž se do poslední pohromy hospodařilo, je v místě ještě nějaká další někdejší usedlost, na které už dávno nikdo nežil. Proto také jejich půda asi ani nebyla evidována, pokud se její lepší část už dávno nestala součástí gruntu „živého“. Kdybychom chtěli k pustým stavením připočítat také někdejší chybějící poustky, vyšla by pohroma způsobená válkou a jejími průvodními jevy daleko větší.⁸⁸

Z procesu nesnadného obnovování městského života v Benešově nám může jako ilustrace poměrů posloužit několik dat, týkajících se osídlování pustých domů. Do revizitace berní ruly v roce 1674 se podařilo sinzendorfské vrchnosti, zřejmě v souvislosti s tzv. zvacím listem z roku 1673, získat zájemce o 7 domů. Nešlo však ve všech o plně zdanitelné osedlé, ve čtyřech uznali berníci jen dílčí berní schopnost. V dalších letech se v osídlování pokračovalo, i když s velkými překážkami. Největší snad byly důsledky moru v roce 1680, který si konkrétně ve městě Benešově vyžádal celkem 306 obětí z řad místních obyvatel. K tomu je nutno ještě připočítat 32 osob cizích. Za několik let nato byl pořízen přehled přírůstků v osídlených domech.⁸⁹

Plán hraběte Sinzendorfa na úplné osazení Benešova novými obyvateli byl mnohými považován za nevýhodný. Náklad na opravu a údržbu domů, pro něž by se opatřili zájemci mezi cizími, se odhadoval na dvojnásobnou hodnotu objektů.

⁸⁶ Tamtéž, s. 260-264.

⁸⁷ Tamtéž, s. 265.

⁸⁸ SOA Praha. Fond Velkostatek Konopiště. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

⁸⁹ Středočeský sborník historický 15. Panství Konopiště v 17. století. Vlašim, 1980. s. 214.

Zlepšení nastala i ve venkovských rychtách, nově vystaveny a osazeny byly například grunty v Kožlí, Příbyšicích, Václavicích či Poříčí nad Sázavou. V několika málo případech si poddaní vystavěli stavení sami, většinou však pomáhala vrchnost. Zvláštní zájem měla na obnově gruntu tam, kde to mohla spojit s odběrem piva, z něhož šel jistý zisk. Proto také byly postaveny nové hospody ve Chvojně, Jírovcích či Kozmicích. Také mlýny v Nespekách, Týnci a Brodcích byly opraveny včetně jezů.⁹⁰

Ztráta 11 hospodářů, kteří podlehli moru, nebyla dlouho nahrazena. Nešlo jen o úbytek v sumě poddanského úroku, ale i o robotní povinnost. V každém případě robotní přetěžování bylo v druhé polovině 17. století leckde předmětem stížnosti poddaných. Na Konopištsku, na týneckém panství, došlo ke skutečnému pozdvižení, kdy poddaní stanuli se zbraní v ruce před sídlem vrchnosti. I když to byla na rozlehlém dominiu jen izolovaná akce jedné rychty a také v klidu zlikvidovaná, přesto ukazuje na nelehké sociální podmínky tehdejších obyvatel.

⁹⁰ Tamtéž, s. 215.

Závěr

V předložené práci jsem sledoval vybrané aspekty z dějin Benešova a jeho blízkého okolí v časovém období třicetileté války. Celá struktura práce vycházela z možností, daných stavem dochování potřebných dokumentů a také dostupné literatury. Nejprve bych rád předeslal, že zatím neexistuje žádné dílo, které by mapovalo historii Benešova a blízkého okolí jen v době třicetileté války. Regionální historici ve svých dílech zahrnovali spíše celou šíři dějin od počátků až do 20. století. Obdobím 17. století se samozřejmě zabývali také, ale ne příliš podrobně. Snad nejobširněji se dějinami regionu zabýval Jiří Tywoniak, který se ve své publikační činnosti zaměřil především na dějiny venkovského lidu, nevolnických povstání a vývoj náboženských poměrů. A právě u něj musím obdivovat ten široký záběr jeho zájmu o regionální historii. V jeho publikacích jsem čerpal celou řadu poznatků, které mě nasměrovaly tím správným směrem.

Svou práci začínám obdobím ještě před samotným válečným konfliktem. Dochází tu ke změně majitele celého panství. Prokázal jsem, že hlavním důvodem byly finanční těžkosti vzniklé ze sporu o Vladislavice. Noví majitelé, Hodějovští, se zcela evidentně snažili o rozkvět celého panství. Členové rodu byli však příznivci jednoty bratrské, a proto jsem také sledoval jejich osudy během pobělohorských konfiskací a represí. Po těchto událostech se novými majiteli logicky stávají ti, kteří byli právě přísluhovači konfiskací. Sledování těchto majetkových změn bylo nesmírně zajímavé, vždyť se na tomto panství dokonale ukázal obraz celé tehdejší společnosti.

V rámci další kapitoly, věnované průběhu samotné třicetileté války, jsem ukázal, jak strategickým místem bylo město Benešov. Průchody vojsk spojených s pustošením města a vesnic, drancováním příbytků a ničení polí i lesů zanechalo neblahé stopy na celém konopištském panství. Zvláště trpělo samotné město, jehož poloha na zemské silnici způsobila, že nezůstalo ušetřeno častých průchodů žoldnéřských vojsk, stavovských, císařských i cizích. Navíc zažilo okupaci, 1631-1632 to byli Sasové a 1648 Švédové, r. 1620 za strany polských kozáků, r. 1627 to byli selští vzbouřenci. Od posledního švédského vpádu v srpnu 1648 bylo město doslova v troskách. Dále doplňuji válečné události o popis náboženských poměrů, zejména rekatolizaci a také o selských povstáních.

V další podkapitole jsem nemohl nevyužít faktu, že se na Benešovsku konala jedna z nejkrvavějších bitev třicetileté války. Přestože se bitva v povědomí lidí nedrží na takovém

výsluní, rozhodně byla nedílnou a podstatnou součástí tohoto regionu. Snažil jsem se skutečně vybrat jen ta nejdůležitější fakta, protože jsem si vědom, že by bitva u Jankova vydala na samostatnou práci. Popsal jsem tady průběh bitvy se zřetelem na vojenskou strategii a v neposlední řadě jsem se zaměřil alespoň stručně na slovesné památky, které nám tuto válečnou událost připomínají.

V závěrečné kapitole se věnuji situaci po třicetileté válce, srovnávám stav v samotném městě Benešově a v okolních vesnicích, na základě údajů z berní ruly mapuji stav celého regionu.

Summary

My bachelor work is Benešov and neighboring region during the Thirty Years' War. I analyze literature and I describe the situation in the region at the beginning of the conflict. I focus on the war itself, as noted by this region. I divide the work into several chapters. The first is devoted to the sources and literary sources. The second chapter describes the situation before the Thirty Years War. I describe mainly owned by Dorothy Hodějovská and their descendants, as well as the disappearance of this family owned the confiscation. We also focus on the extent of the whole estate, which village and hamlet to the manor was and what was their contribution to achieving the serf rents. I describe a dispute villagers of Vladislavice with Arkleb from Kunovice and his successor. The third chapter is devoted to the war. Benešov experience frequent passages troops. In the next part of the chapter is devoted to religion, especially recatholicization. I describe the uprising and the events of 30th and 40th years, the main stay of Swedish troops. The end of the third chapter is devoted to the major battle of the Thirty Years War, the Battle of Jankov. I describe its progress and literary tradition. In the final fourth chapter bring evaluation of the entire war period.

Prameny a literatura:

1. Archivní prameny

SOA Praha, fond 301 - Velkostatek Konopiště, Inv. č. 9. Urbář konopišťského panství. 1584-1922.

SOA Praha, fond 301 – Velkostatek Konopiště, Inv. č. 11. Kniha kontraktů.

SOA Praha, fond 301 – Velkostatek Konopiště, Inv. č. 17. Pozemkové knihy. 1609-1610.

2. Edice pramenů

HASSOVÁ, Marie (ed.). Berní rula. Kraj Kouřimský. Praha 1952.

LÍVA, Václav (ed.). Prameny k dějinám třicetileté války 1618-1625. Praha: Naše vojsko, 1951.

POLIŠENSKÝ, Josef (ed.). Documenta Bohemica bellum tricennale illustrantia. Praha: Academia, 1971.

3. Literatura

ENGLUND, Peter. Nepokojná léta: historie třicetileté války. Praha 2000.

FUKALA, Radek. Sen o odplatě. Praha 2005.

KLÍMA, Arnošt. Dlouhá válka 1618-1648. Praha 2000.

KLUČINA, Petr. Třicetiletá válka, obraz doby 1618-1648. Praha 2000.

PROCHÁZKOVÁ, Eva a kol. Benešov. Benešov 1998.

COUFALÍK, Jaromír. Osídlení na území bojiště. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995.

FIEDLER, Jiří. Bitva u Jankova, záměry a realizace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995.

PETRÁŇOVÁ, Lydia. Bitva u Jankova ve slovesných památkách. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. Vlašim 1995.

TYWONIAK, Jiří. Panství Konopiště v 17. století. Středočeský sborník historický 15. Vlašim 1980.

TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov 1992.

Internetové zdroje:

DZURNÝ, Daniel. Zámek Konopiště. 2010. Dostupné z URL: <<http://www.stredoceske-zamky.cz/zamekkonopiste.html>> [cit. 2014-28-03].

BACH, Miloš. Památník bitvy u Jankova. Jankov, květen 2009. Dostupné z URL: <<http://foto.mapy.cz/75805-Pamatnik-bitvy-u-Jankova>> [cit. 2014-28-03].

Seznam příloh:

Příloha č. 1

Znak Hodějovských I.

Příloha č. 2

Naturální dávky města Benešova II.

Příloha č. 3

Naturální dávky Poříčí n. S. a Kostelce II.

Příloha č. 4

Lennart Torstensson..... III.

Příloha č. 5

Památník bitvy u Jankova IV.

Příloha č. 6

Melchior Hatzfeld V.

Příloha č. 7

Johann von Götz..... VI.

Příloha č. 8

Obraz bitvy podle kresby C. Mardefeldta VII.

Příloha č. 9

Socha sv. Václava v kostele v Jankově..... VIII.

Příloha č. 10

Zápis „Písně památní o porážce císařského lidu“ ve Vavákově „Zboru písní“ IX.

Příloha č. 1

Znak Hodějovských⁹¹

⁹¹ DZURNÝ, Daniel. Zámek Konopiště. 2010. Dostupné z URL: <<http://www.stredoceske-zamky.cz/zamekkonopiste.html>> [cit. 2014-28-03].

Příloha č. 2

*Naturální dávky města Benešova*⁹²

Úrok (kop-gr.-d čes.)

	J	H	B	V	Slepice
Domy osedlé	2-44-5,5	42-59-2			311
Lány, reluice, orné roboty	32-25-0	32-25-0	23-37-3,5	23-37-3,5	97
jitra		36-451,5			201

Zkratky platebních termínů: J-sv. Jiří, H-sv. Havel, B-sv. Bartoloměj, V-Vánoce

Příloha č. 3

*Naturální dávky Poříčí n. Sázavou a Kostelce*⁹³

	osedlí	peněžní renta		naturální renta		v úkonech
		J	H	Sl	VeJ	Dnů
Kostelec	5	2-28	2-28	4	60	4
mlýn Pěnkavy	1	15	15	-	-	3
krčma v Poříčí n. S.	1	57-3,5	57-3,5	3	-	2

⁹² TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov: Polygos, 1992. s. 121.

⁹³ TYWONIAK, Jiří. Benešov a Konopiště v minulosti. Benešov: Polygos, 1992. s. 124.

Příloha č. 4

*Lennart Torstensson*⁹⁴

⁹⁴ Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. K 350. výročí bitvy u Jankova. Vlašim, 1995. s. 44.

Příloha č. 5

*Památník bitvy u Jankova*⁹⁵

⁹⁵ BACH, Miloš. Památník bitvy u Jankova. Jankov, květen 2009. Dostupné z URL: <<http://foto.mapy.cz/75805-Pamatnik-bitvy-u-Jankova>> [cit. 2014-28-03].

Příloha č. 6

*Melchior Hatzfeld*⁹⁶

⁹⁶ Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. K 350. výročí bitvy u Jankova. Vlašim, 1995. s. 45.

Příloha č. 7

*Johann von Götz*⁹⁷

Johann von Götz (1500–1615) podle knihy

⁹⁷ Tamtéž, s. 46.

Příloha č. 8

Obraz bitvy podle kresby C. Mardefeldta⁹⁸

⁹⁸ Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 35. K 350. výročí bitvy u Jankova. Vlašim, 1995. s. 54-55.

Příloha č. 9

Socha sv. Václava v kostele v Jankově⁹⁹

⁹⁹ Tamtéž, s. 82.

